

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek
ten behoeve van het beheersplan van het pand de
Spiegel op de Markt 23 te Zoutleeuw

Juli 2016

Opdrachtgever:
Dhr. en mevr. Peeters
Ridderstraat 15
3440 Zoutleeuw

Projectleider:
Caroline Vandegehuchte
Lien Swinnen

CAROLINE VANDEGEHUCHTE

Inhoud

1.	Historisch onderzoek	3
1.1.	Inleiding	3
1.2.	Situering en historiek van Zoutleeuw	5
1.2.1	Etymologie van de naam "Zoutleeuw"	12
1.3	Situering en historiek van het Spiegelhuis	15
1.3.1	Etymologie van huisnamen.....	22
1.3.2	Etymologie van de naam 'De Spiegel'	22
2	Bouwhistorisch onderzoek	24
2.1	Inleiding	24
2.2	Historisch woongedeelte: exterieur.....	28
2.2.1	Inleiding.....	28
2.2.2	Voorgevel (Grote Markt).....	30
2.2.3	Zijgevel Bogaerdenstraat.....	42
2.2.4	Zijgevel koerzijde.....	52
2.3	Historisch woongedeelte: interieur	62
2.3.1	Inleiding.....	62
2.3.2	Kelder	64
2.3.3	Gelijkvloers	67
2.3.3.1	Ruimte 1.....	67
2.3.3.2	Ruimte 2.....	74
2.3.4	Tussenverdieping	81
2.3.4.1	Ruimte 3.....	81
2.3.5	Eerste verdieping.....	86
2.3.5.1	Ruimte 4.....	86
2.3.5.2	Ruimte 4b	90
2.3.5.3	Ruimte 5.....	94

2.3.6	Traphal.....	98
2.3.7	Zolder	104
3	Addenda.....	112
3.1	Bijbouw.....	112
3.1.1	Exterieur	112
3.1.2	Interieur	117
3.2	Schuur/stal.....	122
4	Besluit.....	128
5	Bibliografie	131
5.1	Archivalische bronnen	131
5.2	Andere onuitgegeven bronnen	131
5.3	Publicaties.....	131
5.4	Online publicaties	132

1. Historisch onderzoek

1.1. Inleiding

Studiebureau Monumentenzorg bvba voert i.o.v. dhr. en mevr. Peeters een bouwhistorisch en materiaal-technisch onderzoek uit ten behoeve van het beheersplan van het pand 'De Spiegel' op de Markt 23 te Zoutleeuw. De woning is gelegen in de 1ste afdeling, sectie B en heeft het kadasternummer 142.

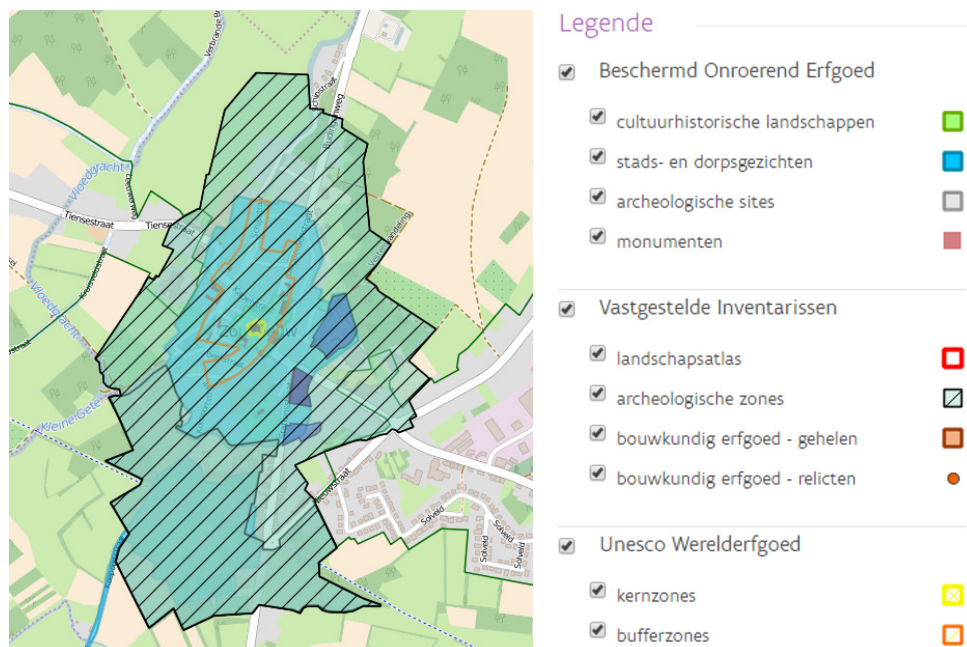
Afb. 1: Zicht op het Spiegelhuis.

Het *Spiegelhuis* is gelegen in de archeologische zone 'Historische stadskern Zoutleeuw'¹ en werd reeds op 12 maart 1951 beschermd als monument². Daarnaast maakt het gebouw sinds 19 april 1974 deel uit van het beschermde stadsgezicht 'Markt en omliggende

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2015, *Historische stadskern van Zoutleeuw*, in *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140044> (19-02-2016).

² Besluit nummer 0284: Huis genaamd Spiegelhuis
<https://beschermingen.onroenderfgoed.be/object/id/OB000947/>

huizen³ en sinds 19 september 1994 ook van het beschermd landschap 'Stadskern'⁴. Bij het opnemen van de Sint-Leonarduskerk in de lijst van UNESCO werelderfgoed in 1999, kwam het gebouw eveneens in de bufferzone (026) te liggen.⁵

Afb. 2: Zicht op Zoutleeuw met aanduiding van o.a. de archeologische zone, beschermde stadsgezicht en beschermde landschap. ©<https://geo.onroerenderfgoed.be>

In de volgende bladzijden zal er kort gekeken worden naar het ontstaan en de evolutie van de stad Zoutleeuw die, onder meer door gebrek aan fundamentele wijzigingen inzake infrastructuur, haar middeleeuws uitzicht grotendeels wist te bewaren.

Daarna volgt de beschrijving van de historische evolutie van het *Spiegelhuis* aan de hand van diverse grondplannen, geveltekeningen en fotografisch materiaal, aangevuld met informatie uit het bronnenonderzoek.

Tot slot is er het bouwhistorisch onderzoek in situ. Hierbij wordt er een beschrijving gemaakt van de huidige toestand met referenties naar de originele bouwfasen. Dit onderzoek wordt verder aangevuld met de resultaten van het stratigrafisch kleuronderzoek en de diverse materiaaltechnische onderzoeken.

³ Besluit nummer 0663: Markt en omliggende huizen <https://beschermingen.onroerenderfgoed.be/object/id/OB000949/>

⁴ Besluit nummer 2708: Stadskern <https://beschermingen.onroerenderfgoed.be/object/id/OB001141/>

⁵ De Sint-Leonarduskerk behoort sinds 1999 tot het UNESCO werelderfgoed als onderdeel van de groepsinschrijving van 56 belforten in België en Frankrijk. ID 943-026. <http://whc.unesco.org/en/list/943/>

1.2. Situering en historiek van Zoutleeuw

Het stadje Zoutleeuw, gelegen in de provincie Vlaams-Brabant op de grens met de provincie Limburg, vormt nu nog een mooi geheel waarin de middeleeuwse structuur, de smalle bochtige straten en ook de profielen, volumes en perspectieven van de gebouwen gaaf bewaard zijn. De Kleine Gete doorkruist de stad in een open bedding, wat zeer beeldbepalend is en een landelijk karakter aan de stad geeft. De stad heeft een hoge concentratie aan bouwkundig erfgoed, met name gotische en renaissance architectuur, rond de kerk en in de Bogaerdestraat. De historische stadskern is aldus een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen. Op het gewestplan staat de stadskern dan ook aangeduid als *'woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde'*. De ruimere stadsomgeving met Stationswijk wordt ingevuld als *'woongebied'*, de buitenste schil als *'landschappelijk waardevol agrarisch gebied'*, de IJzerenweg als *'parkgebied'* en de sporthal Ter Wallen als *'gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en algemeen nut'*. Verder ligt de historische stadskern volledig binnen de ankerplaats *'Valleien van Grote en Kleine Gete tussen Grimde, Budingen en Dormaal'*.⁶

Eerwaarde heer Bets, geschiedschrijver van Zoutleeuw, vermeldt dat er reeds in 657 sprake was van een dorp, later genaamd Suodt-Leeu. Hij haalt de evangelisatie van het Hageland in de 7de eeuw door de heilige Remaclus, bisschop van Luik, aan als ontstaansperiode voor deze nederzetting.⁷ Remaclus maakte van het dorp Leeuw een heerlijkheid en gaf het te leen aan een plaatselijke heer, Hubertus.⁸ In 1106 schonk de Duitse keizer Hendrik V de heerlijkheid aan Godfried met de Baard, de graaf van Leuven. Vanaf dat moment zal de geschiedenis van Zoutleeuw samenlopen met deze van de graven van Leuven en hertogen van Brabant.⁹ Door de strategische ligging, op de grens met het

---

⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016, *Valleien van de Grote en Kleine Gete*, in *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301172>; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2015, *Historische stadskern van Zoutleeuw*, in *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11932>; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2015, *Historische stadskern van Zoutleeuw*, in *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140044>.

⁷ BETS, P.V., *Zout-Leeuw: beschrijving, geschiedenis, instellingen*, dl. 1, p. 19-23; S.N., *Oost Brabant III, heemkundig handboek voor Aarschot, Diest, Haacht, Zoutleeuw en omliggende gemeenten*.

⁸ TULKENS, P., *Wie was wie in Zoutleeuw medio 15de eeuw (1458-1471)*, p.3.

⁹ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw* p. 2.

prinsbisdom Luik, vervulde Zoutleeuw een sleutelpositie in de oostelijke verdedigingswal van het hertogdom Brabant. De hertogen hechtten veel belang aan deze strategische positie en verleenden het grensstadje daarom talrijke voorrechten. Zo vormde het samen met Leuven, Brussel, Antwerpen, Tienen, Halen, Lier en Herentals een Unie der Brabantse Steden.

Het bevaarbaar maken van de Kleine Gete en de voltooiing van de handelsweg Brugge-Keulen in de 12de eeuw zorgden ervoor dat *Leeuw* zich eveneens in een gunstige economische positie bevond. Dit stimuleerde de economische activiteiten, onder andere de lakennijverheid, en bezorgde de stad een periode van grote welvaart die bijna twee eeuwen zou duren.

De haven van Zoutleeuw was de meest landinwaartse van de Schelde. Op die manier bood Zoutleeuw de eerste inscheepmogelijkheid voor het handelsverkeer over land. Tevens werd het noord-zuidverkeer te land en via de scheepvaart op de Kleine Gete verplicht de stad aan te doen. In de 14de eeuw kwamen er jaarlijks 400 schepen in Zoutleeuw aan, waarvan sommige zelfs uit Antwerpen.¹⁰

Hoewel in de 16de eeuw nog een prestigieus stadhuis werd gebouwd, was de gouden tijd van de stad voorbij. De import van Engels laken, het bevaarbaar maken van de Grote Gete tot Tienen alsook de Tachtigjarige Oorlog zorgden voor een economisch verval.¹¹

De stad wist weliswaar te ontsnappen aan de beeldenstorm¹² maar kreeg ruim zijn deel van overstromingen, pest, brand¹³ en het komen en gaan van soldaten. De eerste stadsmuur dateerde van rond 1133 en rond 1330 werd er een tweede ringmuur gebouwd.

---

¹⁰ TULKENS, P., *Wie was wie in Zoutleeuw medio 15de eeuw (1458-1471)*, p.1; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016, *Valleien van de Grote en Kleine Gete, in Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301172>.

¹¹ Het bevaarbaar maken van de Grote Gete tot Tienen in 1525 zorgde ervoor dat deze stad zich nu tot het belangrijkste centrum van Oost-Brabant ging ontwikkelen. Tijdens de godsdienstoorlogen was er een voortdurende vrees voor brandstichting en plunderingen door zowel de Spanjaarden als het Statenleger. VANDERPUTTE, *Gids voor Vlaanderen*, p. 1301-1304.

¹² In 1566 bleven de stadspoorten gesloten voor de beeldenstormers waardoor de kerkschatten gespaard bleven van vernieling.

¹³ Er waren drie grote branden in Zoutleeuw: in 1676, 1693 en 1713. S.N. *Zoutleeuw: kunstschrift van Brabant*, p. 7.

Afb. 4: 67: Sout Leeuwe, Atlas des villes des Pay's-Bas, 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II. ©<http://uurl.kbr.be/1043818>.

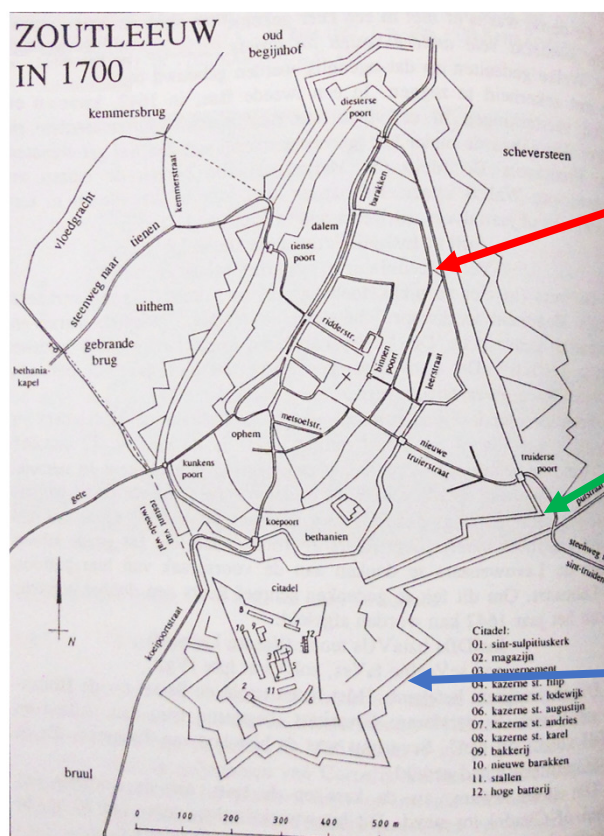
In 1578 was er een groot Spaans garnizoen gelegerd in de stad en in 1678 en 1701 werd het, ondanks de bouw van een nieuwe citadel ten zuiden van de stad, geplunderd en bezet door de troepen van Lodewijk XIV. Na hevige beschietingen slaagden de geallieerden er in 1705 in Zoutleeuw opnieuw te bevrijden.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Nieuwe citadel

Afb. 5: Coronelli, Vincenzo Maria, *Citta, e cittadella di Lewe* 1689. ©<http://uurl.kbr.be/1035937>.

Eerste stadswal

Tweede stadswal

Citadel

Afb. 6: Reconstructie van de plattegrond van Zoutleeuw ca. 1700. ©Kempeneers, *Zoutleeuw: een toponymisch-geschiedkundige studie*, Leuven 2003, p. 40.

Bij de inlijving van het prinsbisdom Luik door de Oostenrijkers in de 18de eeuw verloor Zoutleeuw zijn strategisch belang. Het garnizoen verliet de citadel in 1746 en enkele jaren na de verkoop ervan in 1781 begon de afbraak.

Afb. 7: Ferraris 1777-1778. ©www.geopunt.be.

Ten tijde van het Hollandse bewind herstelde de economie zich lichtjes. In 1830 verloor Zoutleeuw echter zijn stadstitel en zou deze pas terugkrijgen in 1985.¹⁴

¹⁴ VANDEPUTTE, *Gids voor Vlaanderen*, p. 1301-1304; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016, *Valleien van de Grote en Kleine Gete*, in *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301172>.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 8: Plattegrond van Zoutleeuw – sectie B – de markt in 1865. ©Kempeneers, Zoutleeuw: een toponymisch-geschiedkundige studie, Leuven 2003, p. 245.

1.2.1 Etymologie van de naam "Zoutleeuw"

De verklaringen omtrent de oorsprong van de naam Zoutleeuw zijn divers. Algemeen wordt aangenomen dat de benaming uiteenvalt in de woorden *Zout* en *Leeuw* maar voor de herkomst ervan is er in de bronnen geen sluitende verklaring. Bij Wauters¹⁵ staat te lezen dat alle plaatsen met de naam *Leeuw* Keltisch van oorsprong zijn. Het woord is dan afgeleid van het keltische *l'aime* of *l'eeuwe* wat water betekent. In die zin betekent (Zout)Leeuw simpelweg een plaats aan het water. Andere auteurs zien *Lede* of *Leye* als basis voor *Leeuw*. In deze verklaring staat de naam voor doorgang wat kan verwijzen naar de ligging van Zoutleeuw langs de Kleine Gete en de doorvaart van (handels)schepen.¹⁶ Een kanttekening die bij beide voorgaande verklaringen dient te worden gemaakt is dat de oorspronkelijke woonkern zich verder van het water bevond dan vandaag de dag. Meer plausibel zijn de verklaringen die terug te vinden zijn in de werken van Van Nuffel¹⁷ en Vollon¹⁸. Van Nuffel geeft *Leeuw* de betekenis heuvel mee en linkt dit aan de Castelberg, de kunstmatig opgehoogde heuvel ca. 1800 meter ten noordoosten van de huidige stad, die fungeerde als middeleeuwse nederzetting voor de plaatselijke heer.¹⁹ Ook Vollon situeert de oorsprong van de naam hier, zij het niet in de betekenis van heuvel. Hij stelt dat *Leeuw* teruggaat op het oude woord "love" in de betekenis van burcht.

"... omdat de mensen in de oude tijden en vroege middeleeuwen slechts over weinige meestal concrete woorden beschikten, en fantasietjes en verbeelding normaal gesproken uitgesloten waren, zagen en benoemden ze de dingen en hun omgeving zoals ze werkelijk waren. Zo werden de eerste versterkte burchten vaak 'loven' genoemd.²⁰ Uiteraard werd deze benaming op meerdere plaatsen gebruikt. Een love, loeve, leuve, leuva, loiva, lauwe,... had overal de betekenis van een galerij, voorportaal, keet, open plaats, huis met tuin, hut of loods, versterkte luifel, villa, burcht."²¹

---

¹⁵ WAUTERS, A., *La Belgique ancienne et moderne: géographie et histoire des communes belges, Arrondissement de Louvain. Canton de Glabbeek. Canton de Léau*, p. 2

¹⁶ PIOT, C., Notice historique sur la villa de Léau, p. 8.

¹⁷ VAN NUFFEL, H., *Schets voor een geschiedenis van Zoutleeuw*, in *De Brabantse Folklore*, Brussel 1968, p. 105-123.

¹⁸ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, Landen, 1998.

¹⁹ VAN NUFFEL, *Schets voor een geschiedenis van Zoutleeuw*, p.106.

²⁰ Het middelnederlandse "love" gaat terug op het indo-Germaanse leup/leub en/of het oud-Germaans lup/lub/luv. VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 6.

²¹ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 4.

De optekening van deze originele namen in Latijnse en Franse teksten was helaas vaak gebrekkig en foutief. De Acta Sanctorum (657) vermeldt Zoutleeuw onder de naam 'Leuva' en ook in 980 is deze naam terug te vinden. In 1150 komt het voor als 'apud leuвам' (bij leuвам). Vanaf 1400 zijn er verschillende versies van de plaatsnaam in omloop: leeuwa, leeuwe, leuve, lewia, leew, castel leewae en leeuw. Na 1700 duikt, onder invloed van de Franse bezetting, de naam léau op.

Het element 'zout' zou er in de 18de eeuw aan worden toegevoegd en betrekking hebben op de zoutzure lucht die er hing door de aanwezigheid van het moeras 'het vinne'.²² Sout komt voor het eerste voor in 1560. Vanaf 1700 vooral komt het steeds vóór de naam: Sout-Leeuwe (1705) en Sout Leeu (ca.1715).²³

Ook voor dit deel van de naam zijn de meningen uiteenlopend.

Vollon verwijst hier naar een beschrijving van de stad door De Cantillon in 1770.

*"... de stad, op de Frontieren van het bisdom Luik, is op een moerassigen grond gebouwd, welk haar des te ongenaakbaarder maakt, naar maate zy dezelve door middel van schutsluizen onder water kan laten loopen. De Lucht is daar ongemeen scherp en zo ongezond, dat de sterkste Mensch, daar binnen kortentyd, ziek moet worden. De plaats is slegt bewoond en weinig volk zoekt er hun verblyf. Men ziet daar, aan de oevers van het Moeras enige overblijfselen van een Kasteel der Centroonen, of van de Graaven van Duras, die daar, zo anderen berigten, hun gewoone Residentie hielden. In de voorgaande Eeuwen, was deze Stad een plaats van Ballingschap, voor zoodanig personen, welke de Hertogen van Brabant, tot deze straffe veroordeelden. Zij konden naauwelijks een plaats vinden, welke minder gezond was, en om iemant schielyker af te matten, en ziek te doen worden."*²⁴

De scherpe lucht waarover wordt gesproken was te wijten aan de zuurtegraad van het klimaat. Te drassige en moerassige grond is altijd zuur en geeft een scherpe smaak en

---

²² Zoutleeuw was oorspronkelijk gelegen aan de Vinnebeek. Het veenmoeras vormde een natuurlijke verdediging rondom de burcht. Later breidde het stadje zich uit naar de bevaarbare Kleine Gete toe, dicht bij de voornamelijk handelsweg Brugge-Keulen. VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 8-9.

²³ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 4-7.

²⁴ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 9; DE CANTILLON, P., *Vermakelykheden van Brabant, I. deel: vervattende het kwartier van Leuven*, p. 25-26.

ongezonde lucht. Zout-Leeuw(en) betekent bijgevolg zoveel als de leve/love (=burcht) aan het zoutzure moeras.²⁵

Andere verklaringen voor de toevoeging van *zout* zijn mogelijk te zoeken in de 14de-eeuwse handel in zout, om zodoende een onderscheid te maken met andere steden, of in het feit dat het in de 17de eeuw een garnizoenstad was en het element *zout* zou afstammen van *soudt* in verwijzing naar de bezoldiging van de soldaten.²⁶

---

²⁵ VOLLON, F., *Studie over Zoutleeuw*, p. 10.

²⁶ TULKENS, P., *Wie was wie in Zoutleeuw medio 15de eeuw (1458-1471)*, p.4-5.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Markt en de Bogaerdenstraat. Aan de andere zijde van het terrein, grenzend aan de stadsbeek, is een vrijstaand rechthoekig vlak getekend – de schuur of stal.

Afb. 10: 67: Sout Leeuwe, Atlas des villes des Pay's-Bas, 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II. ©<http://uurl.kbr.be/1043818>.

Afb. 11: Ferraris 1777-1778. ©www.geopunt.be.

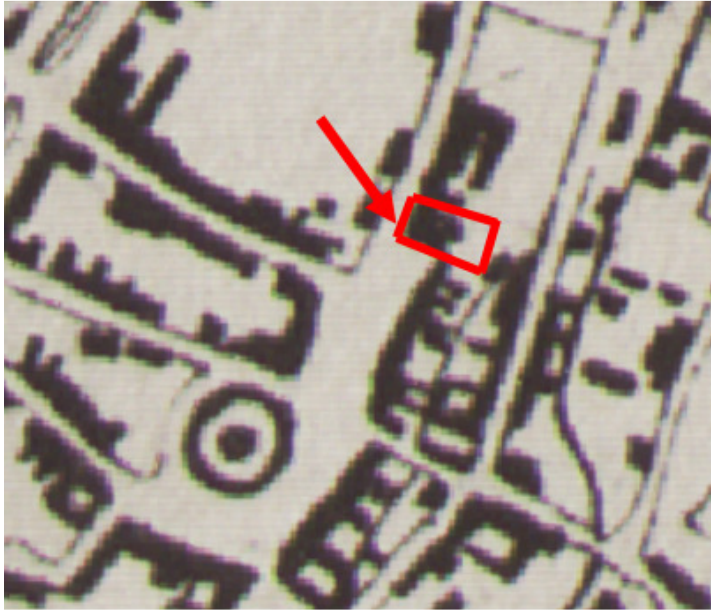
Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 12: Atlas der buurtwegen 1841. ©www.geopunt.be.

Afb. 13: Popp 1842-1879. ©www.geopunt.be.

Afb. 14: Vandermaelen 1846-1854. ©www.geopunt.be.

Tot het einde van de 19de eeuw worden er twee los van elkaar staande gebouwen op de kaarten weergegeven. Latere kaarten en luchtfoto's tonen een aaneengesloten U-vormige gebouw met het eigenlijke Spiegelhuis aan de ene zijde en de schuur/stalling aan de andere zijde. Het smalle tussenliggende gebouw werd vermoedelijk gaandeweg uitgebreid tot het de volledige lengte van het terrein innam.

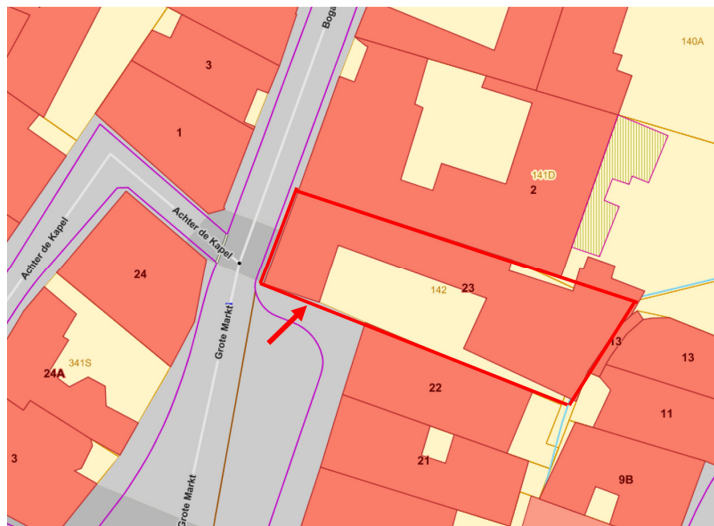

Afb. 15: Luchtfoto 2000-2003. ©www.geopunt.be.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 16: Luchtfoto 2015. ©www.geopunt.be.

Afb. 17: Basiskaart GRB. ©www.geopunt.be.

Uit de bronnen is geweten dat het pand in de 19de en 20ste eeuw werd gebruikt als hoeve. Concrete gegevens over het vroegere gebruik van de woning zijn erg schaars.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

De exacte bouwdatum van het Spiegelhuis is niet geweten. Oudere bronnen (postkaarten) spreken over een datering in 1471. Recentere bronnen opteren ervoor het gebouw te dateren in 1571. Deze laatste datering wordt afgeleid van de mogelijke lezing van de muurankers bovenaan de voorgevel als de cijfers 1, 5, 7 en 1.³⁰

Afb. 18: Detail voorgevel – muurankers in de topgevel.

Op oudere foto's en postkaarten zijn hier nog vier ankers te onderscheiden (afb. 18). Ten tijde van dit onderzoek zijn er nog slechts twee (afb. 19).

Afb. 19: Detail voorgevel – muurankers in de topgevel.

Onderzoek naar de verschillende opeenvolgende eigenaars en/of bewoners van het pand brengt hierover ook geen uitsluitsel. Daarnaast komen de geraadpleegde bronnen ook niet altijd overeen wat deze eigenaars/bewoners betreft. Zo vermeldt Paul Kempeneers in zijn toponymisch-geschiedkundige studie van Zoutleeuw Hildegund van Linter als de oudste bekende eigenares van het hoekhuis naast het Lakenhuis. In 1358 droeg zij het

---

³⁰ "De ankers helemaal bovenaan – het lijken wel runetekens – kunnen met veel goede wil als 157 gelezen worden...". KEMPENEERS, P., *Zoutleeuw een Toponymisch-geschiedkundige studie*, p. 228.

vruchtgebruik ervan over aan haar kinderen. Twaalf jaar later was het in handen van Renier van Linter en na zijn dood in 1397 komt Renier Putter voor als *“bezitter van het hoekhuis, gelegen tussen het Lakenhuis en de woning van weduwe van Dierick van Auderaen (B143 en B144, Grote markt 22).”*³¹

Het is niet geweten of het hier om hetzelfde gebouw gaat als het huidige Spiegelhuis waar men dan nadien een nieuwe (renaissance)gevel heeft voorgezet of het een andere constructie betrof.

Bij Vanroelen staat *“het werd vermoedelijk in 1571 gebouwd op de hoek van de ‘Korenmerckt en de ‘Peerdermerckt’ (Bogaerdenstraat) door een genaamde Hans. Samen met nog 26 families week bij in 1581 omwille van de plunderingen der soldaten, uit naar Brussel. Het Spiegelhuis kwam waarschijnlijk in het bezit van nakomelingen van Lambertus Hellespieghels den Oude.”*³²

De eerste vermeldingen van de benaming *Spiegel* komen voor in 1600 en vanaf 1646 lopen de bronnen min of meer gelijk wat de eigenaars/bewoners betreft. Men treft onder andere volgende namen aan: Machiel Veucheleers in 1646; Lambert Molenbeeck in 1651, De heer van Cauthem rond 1700; na 1731 de familie Pluijmers en vanaf 1794 de familie Luyten.³³ Verdere informatie over de eigendom/bewoning is terug te vinden in de kadastrale leggers. Zij starten in 1884³⁴ met de familie Luyten-Geens. Van daar komt het gebouw door verervingen en verkoop in handen van August, Armand en Odilon Luyten (1890-1902), de families Schurmans-Luyten (1964) en Schurmans-Vanhees (1969). De huidige eigenaar van het pand is Jan Peeters.

---

³¹ KEMPENEERS, P., *Zoutleeuw een Topolymisch-geschiedkundige studie*, p. 228.

³² VANROELEN, J., *Zoutleeuw's erfgoed: van straat tot straat bekeken*, p. 68.

³³ KEMPENEERS, P., *Zoutleeuw een Topolymisch-geschiedkundige studie*, p. 228-230; VANROELEN, J., *Zoutleeuw's erfgoed: van straat tot straat bekeken*, p. 68-69.

³⁴ Oudere informatie kon door het verloren gaan van de voorgaande leggers niet worden teruggevonden of geverifieerd.

1.3.1 Etymologie van huisnamen

Onder 'huisnamen', een subklasse van de nederzettingenamen, verstaat men in historisch perspectief vooral de namen van binnen de stadswallen gelegen woonhuizen (soms annex werkplaats). In vroegere tijden hingen er in de steden en dorpen geen straatnaambordjes noch hadden de huizen een nummer. Door bepaalde huizen een naam te geven konden bezoekers makkelijk hun weg vinden. Winkeliers hingen daarenboven ook vaak een uithangbord aan de gevel (vb. een barbierstok bij de kapper, gaper bij de apotheker).

Net als in andere oude steden waren en zijn er in Zoutleeuw verschillende gebouwen met een kleurrijke huisnaam. Op de Grote Markt stonden o.a. de Prins van Luik (nr. 1), Drie Koningen (nr. 4), Huis van Santerein of Walsbergehuis (Grote Markt nr. 5-6-7 en Ridderstraat nr. 2-4), Wildeman (nr. 8-9), Drie Haringen (nr. 10), Wijnhuis of Stadswijnhuis (nr. 12), Klein Antwerpen (nr. 13-14), Spiegel (nr. 23), Valk (nr. 26-27), Drie Kronen (nr. 28), Keizer of Ooievaar (nr. 29).

1.3.2 Etymologie van de naam 'De Spiegel'

De Spiegel is een huisnaam die in heel de Nederlanden en ver daarbuiten bekend was. Huizen met deze naam waren meestal herbergen. De benaming is terug te vinden in verschillende steden en dorpen, zo kende Tienen een kleine en een grote spiegel en waren er ook in Lier, Antwerpen, Turnhout, Maaseik, Londerzeel en Amsterdam huizen met als naam *De Spiegel*. Spiegels werden algemeen beschouwd als een afweringsmiddel: boze geesten die in een spiegel keken, doodden zichzelf.

Voor Zoutleeuw duikt de huisnaam voor het eerste op in 1600 voor de woning gelegen aan het uiteinde van de Grote markt (nu nr. 23).

De toewijzing van de naam aan het huis wordt in diverse bronnen toegeschreven aan de bewoning van het huis door de familie Helspieghels. De aanwezigheid van de versiering van lelietjes van dalen in de voorgevel wordt daarbij aangehaald als bewijs hiervoor. De lelietjes van dalen staan symbool voor de Leeuwse rederijderskamer "*De Leliekens uit den Dael*", waarvan de familie lid was. Uit het archiefonderzoek dat werd uitgevoerd door Paul

Kempeneers blijkt echter dat deze familie nooit in het huis heeft gewoond noch er eigenaar van is geweest.³⁵

---

³⁵ KEMPERNEERS, P., *Zoutleeuw een Toponymisch-geschiedkundige studie*, p. 228-230; De gezellen van Vliebergh: http://www.gvvzoutleeuw.be/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=7

2 Bouwhistorisch onderzoek

2.1 Inleiding

Het Spiegelhuis is, zowel in zijn typologie als in zijn materiaalgebruik, een uniek en redelijk ongeschonden voorbeeld van een 16de-eeuws renaissancewoonhuis.

Het pand is sinds 1951 beschermd en heeft, voorafgaand aan deze bescherming, alvast één gekende restauratie ondergaan. Deze restauratie is, aan de hand van een vergelijking van de voor het gebouw gebruikte steen met deze van de nabijgelegen Sint-Leonarduskerk, te dateren rond 1860.³⁶

Een tweede restauratie door architect Van Mechelen vond plaats in 1962. Hiervan is helaas geen verslag teruggevonden. Afgaand op de oude foto's, bouwsporen en informatie van de huidige en vorige eigenaar/bewoner(s) werden tijdens deze restauratie onder andere de vensteropeningen in de voor- en zijgevel vrijgemaakt en voorzien van glas-inloodramen; werd het venster van de eerste verdieping aan de voorgevel opnieuw naar zijn originele vorm hersteld – van viervlak naar achthoek; werden de kaleilagen op de gevels verwijderd³⁷ en werd het bijgebouw aangepast of gesloopt en herbouwd.

---

³⁶ DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 2.

³⁷ Deze kalklaag moest de bewoners van het huis beschermen tegen de pest. VANROELEN, J., *Zoutleeuw in oude postkaarten*, p. 26; VANROELEN, J., *Zoutleeuw's erfgoed: van straat tot straat bekeken*, p. 69.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 20: Het Spiegelhuis anno 1914-1918 ©KIK-IRPA. Het huis heeft hier nog een pleisterlaag, de vensteropeningen in voor- en zijgevel zijn gedicht en het heiligenbeeld staat nog in de hoeknis.

Afb. 21: Het Spiegelhuis anno 1970 ©fotoarchief Jan Peeters. Het huis is ontdaan van zijn pleisterlaag, de vensteropeningen in voor- en zijgevel zijn opnieuw open gemaakt. Het heiligenbeeld in de hoeknis is hier reeds verdwenen.

In de meeste cultuurhistorische beschrijvingen staat het Spiegelhuis als volgt vermeld:

“Voorheen gedateerd 157(1?) (muurankers in geveltop). Merkwaardig renaissancegebouw opgetrokken uit bak- en zandsteen. Volutengevel met twee verdiepingen voorzien van kruisvensters; bekroning verrijkt met ionische pilasters op klassiek getinte voetstukken, geprofileerde gordellijsten, fraaie volutes verlevendigd met dier- en loofwerkmotieven (verminkte koppen). Hoge sokkel van natuursteen gemarkeerd door een kwarthollijst. Hoeknis met heiligenbeeld onder een uitgewerkt baldakijntje.

Wijzigingen: een paar dichtgemetselde ramen (zie ontlastingsbogen) en nieuw uitgebroken (gevel van de Bogaerdenstraat); recente restauratie.”³⁸

Sinds het opstellen van deze tekst (ca. 1969) zijn zowel het heiligenbeeld in de hoeknis van het spiegelhuis als de sokkel met beeld dat zich op de Grote Markt voor het huis bevond verwijderd.

Afb. 22: Het Spiegelhuis anno 1969 ©Lemaire R., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen: architectuur deel 1. Provincie Brabant, arrondissement Leuven*, p. 453.

Afgaand op de aanwezigheid van een trapgevel in de muur tussen het Spiegelhuis en het naburige huis in de Bogaerdenstraat kan gesteld worden dat deze tussengevel oorspronkelijk een buitengevel was en dat het Spiegelhuis er nadien tegenaan is gebouwd (afb. 23).

---

³⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016, *Burgerhuis Spiegelhuis*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43139>

Afb. 23: Detail trapgevel woning Bogaerdenstraat – gedeelde gevel met het Spiegelhuis.

Gezien het Spiegelhuis een kleine 500 jaar oud is, heeft het al heel wat meegemaakt en vertoont het vele bouwsporen. Er zijn helaas weinig concrete gegevens bewaard over het gebruik en de aanpassingen aan het pand, noch van de opgelopen schade en herstellingen. Hierdoor zijn er vaak verschillende interpretaties mogelijk. In de verdere (bouwhistorische) bespreking van het gebouw zullen dan ook meerdere hypotheses worden geopperd.

2.2 Historisch woongedeelte: exterieur

2.2.1 Inleiding

De buitengevels van het Spiegelhuis (Bogaerdenstraat en Grote Markt) zijn uitgevoerd in een stijl die aansluit bij de Maaslandse renaissance met bleke speklagen van zachte kalksteen tussen vier rijen van roodgebakken baksteen op een uitstekende plint van hard gesteente. De fraaie lijstgevels, alsook het gebruik van verschillende natuurstenen maakt het gebouw uniek in Zoutleeuw.

Voor de nadere bepaling van de aanwezige natuursteen in deze buitengevels werd er een expertiseonderzoek uitgevoerd.³⁹

Om tot dateringen te komen voor het gebruik van **regionale** natuursteen werd de in het Spiegelhuis gebruikte natuursteen vergeleken met de in de nabijgelegen Sint-Leonarduskerk aanwezige natuursteen. Voor het gebruik van **ingevoerde** bouwstenen werd er een vergelijking gemaakt met enkele renaissancegevels in Antwerpen en een paar barok- en rococogevels in Averbode en Antwerpen.

Uit het steenonderzoek is af te leiden dat er voor het gebruik van de natuursteen drie fases te onderscheiden zijn.

De eerste fase betreft de eigenlijke bouw van het huis. Hoewel niet met zekerheid is geweten wanneer het Spiegelhuis werd gebouwd, werd hier gekozen de datering te nemen die ook is terug te vinden in de meeste bronnen, nl. het jaartal 1571.

De tweede fase omvat de eerste gekende restauratie in 1860. De derde fase bevat de aanpassingen uit de restauratie van 1962.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de in de straatgevels waargenomen of geïnterpreteerde natuursteensoorten.

---

³⁹ DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, 20 juni 2016.

<i>Steensoort</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Gebruik</i>
Gobertangesteent	1571	Plintlijst, omlijstingen, speklagen
Kwartsiet van Tienen ⁴⁰	1571	Ondergevel, speklagen, lomperik ⁴¹
Fosfaatkrijt ⁴²	1571	Beeldnis, lijst, bovenste pilasters
Obernkirchener?	1571	Onderste pilasters
Tufsteen van Lincent ⁴³	1571	Bovenste speklagen werden waarschijnlijk in 1860 vervangen door fosfaatkrijt.
Gobertangesteent	1860	Hoekketting, vervanging Tiense kwartsiet voorgevel
Vinalmont kalksteen	1860	Raamdorpels
Maastrichtersteen ⁴⁴	1860	Speklagen boven (vervangt vermoedelijk de tufsteen van Lincent)
Gobertangesteent	1962	Vervangen van de beschadigde natuursteen

⁴⁰ Kwartsiet staat hier voor een zandsteen met zeer hoog gehalte aan doorgaans goed gesorteerde matig-fijne kwartskorrels, aaneengekit door een kiezelcement. De interne kleur is asgrijs tot bleekgrijs. In het Spiegelhuis komt een groot aantal stenen voor die rozig verkleurd zijn, soms door een oppervlakkige rode tot rosse verkleuring, soms lijkt de steen in zijn geheel lilakleurig. Dit laatste is erg ongebruikelijk, althans nooit zo beschreven. DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 15.

⁴¹ Lomperiken zijn de opstaande stenen, meestal aan weerszijden van een inrijpoort, die moesten verhinderen dat de wielen van de kar de muur zouden beschadigen.

⁴² In het Spiegelhuis is de waarneming van fosfaatkrijt zeer beperkt. Waarschijnlijk is er al vervanging door Gobertangesteent opgetreden bij vroegere verbouwingen. De resterende stenen in de speklagen vertonen oppervlakkige erosie door afschilfering en verzanding. Er is vermoedelijk nog meer fosfaatkrijt aanwezig boven de begane grond. De donkergele kleur, grofkorrelige textuur, uitgerepareerde fossielen, en grote steenformaten zijn indicaties. DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 16.

⁴³ In het parement van het Spiegelhuis is geen Tufsteen van Lincent aangetroffen. Het is als steensoort in onbeschermd staat weinig duurzaam, alleszins minder dan Gobertange of Maastrichtersteen. Wij vermoeden dat de speklagen in (veronderstelde) Maastrichtersteen bovenaan de gevel oorspronkelijk Tufsteen van Lincent is geweest. DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 22.

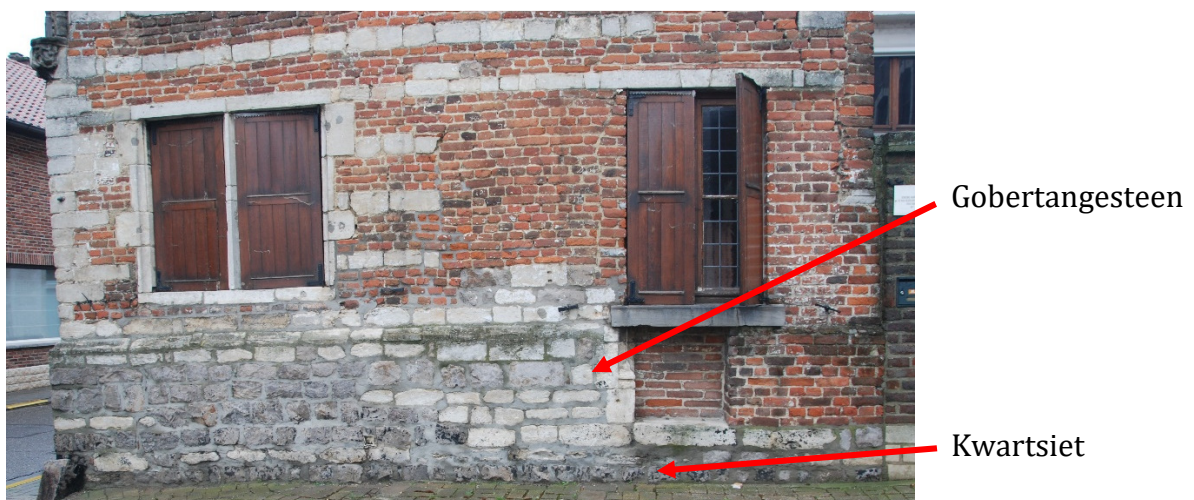
⁴⁴ Uitgangspunt is dat de Maastrichtersteen in het Spiegelhuis, vermoedelijk voorkomend in de bovenste speklagen, niet de oorspronkelijke steen is maar als vervangsteen optreedt voor hetzij Tufsteen van Lincent hetzij Gobertangesteent. Vermits in de Sint Leonarduskerk een beperkte aanwezigheid van Maastrichtersteen werd opgemerkt, toegewezen aan de restauratiefase van 1861 is het plausibel aan te nemen dat de Maastrichtersteen in het Spiegelhuis uit dezelfde periode dateert. DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 19-20.

2.2.2 Voorgevel (Grote Markt)

Afb. 24: Voorgevel (Grote Markt).

De voorgevel is zoals reeds vermeld een lijstgevel met bleke speklagen tussen vier rijen van rode baksteen op een uitstekende plint van hard gesteente en met italianiserende decoratieve elementen in de geveltop. De speklagen zijn in Gobertangesteente en fosfaatkrijt, de plint is in Tiense kwartsiet doch vermengd met Gobertangesteente in een verhouding van ongeveer 2/3 kwartsiet voor 1/3 Gobertangesteente. Dit is vermoedelijk te wijten aan de vervanging van de voordeur door een venster. Voor de op te vullen ruimte werd Gobertangesteente gebruikt (afb. 25).

Afb. 25: Detail plint van de voorgevel in Tiense kwartsiet en Gobertangesteente.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Het Spiegelhuis bestaat uit twee bovengrondse verdiepingen en een zolder. Onderaan bevinden zich twee houten ramen met luiken. Het linkse raam is gevat in een dubbelvenster van Gobertangesteen. Het rechtse raam heeft geen stenen venster. Op de oude foto's is er voor het linkse raam echter geen stenen middenstijl te zien. Beiden vensteropeningen bevatten hier (wit) geschilderde houten ramen (afb. 26).

Afb. 26: Detail voorgevel – ramen gelijkvloers anno 1943. ©KIK-IRPA.

Door de aanwezige kaleilagen en het openstaan van de luiken op de foto's is het onmogelijk te zien of het hier gaat om twee stenen vensters waarin enkel de middenstijl ontbreekt. Afgaand op de nog aanwezige resten van kaleilagen op het huidige venster aan de linkerzijde alsook op de omliggende speklagen kan ervan uitgegaan worden dat het hier om originele elementen gaat. Onder het venster bevindt zich op de oude foto's ook een andere, dikkere raamdorpel dan nu. Gezien de datering van de foto's is met zekerheid te zeggen dat het linkse venster bij de restauratie van 1962 in zijn oude vorm werd hersteld.

De rechterhelft van de gevel bevat hier verschillende bouwsporen. Aan deze zijde lopen de speklagen niet door en is er enkel metselwerk in baksteenverband (afb. 27).

Afb. 27: Detail voorgevel.

Centraal bevindt zich een rechthoekige aftekening. Mogelijk zat hier ooit een raamopening. De bouwsporen rond het huidige raam aan de rechterzijde zijn toe te schrijven aan de omvorming van dit deel van vermoedelijke raamopening naar deur.⁴⁵ De vrijgekomen ruimte rond de deuropening werd daarbij opgevuld door metselwerk zonder speklagen (*afb. 27*). De negblokken, de stenen van de speklagen en de plintlijst werden vermoedelijk hergebruikt voor de deuroplijsting in de zijgevel aan de koerzijde. Onderaan is mogelijk de hoeksteen met plintlijst van de rechterzijde van de voorgevel hergebruikt (*afb. 28*) Daaronder werd in de natuursteen een holte aangebracht waar zich een duimgeheng bevond. Deze holtes vindt men ook terug in het linkse venster. De plintlijst van deze blok is veel minder verweerd.⁴⁶

Afb. 28: Detail hergebruik van de hoeksteen met plintlijst(?).

Later werd de deur opnieuw vervangen door een raam. Hierbij werd de vrijgekomen holte in de plint niet hersteld met natuurstenen maar ingevuld met baksteenmetselwerk. Ter hoogte van de bovenzijde van de plint werd nog een soort van profiellijst gemaakt die eveneens uit baksteen bestond (*afb. 29*). Onder het raam werd dit metselwerk niet gelijkgetrokken met de buitenmuur maar werd er een inham gelaten (*afb. 27- 29*).

---

⁴⁵ Mogelijk zat dit raam eveneens vervat in een stenen venster dat bij de omvorming van raam naar deur werd verwijderd en vervangen door baksteenmetselwerk.

⁴⁶ Mogelijk zat hier een luik dat voor de deur werd opgesteld.

Bakstenen
profiellijst

Afb. 29: Detail voorgevel.

Iets hoger dan het linkse venster zit een tweede dubbelvenster met glas-in-loodraam (afb. 30).⁴⁷ Voor beide ramen zitten twee gedraaide smeedijzeren spijlen.

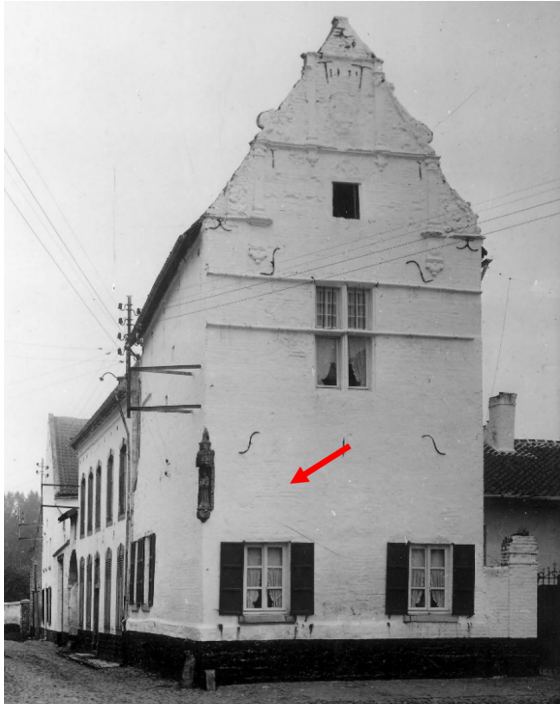

Afb. 30: Detail voorgevel – venster tussenverdieping.

Tot de restauratie van 1962 was dit venster dicht gemaakt en gelijk met de rest van de muur bezet met een of meerdere kaleilagen (afb. 31).

---

⁴⁷ In de huidige indeling van het gebouw bevindt dit raam zich op de lage tussenverdieping. Origineel moet dit een hoog raam van de benedenverdieping zijn geweest.

Afb. 31: Spiegelhuis anno 1943. ©KIK-IRPA.

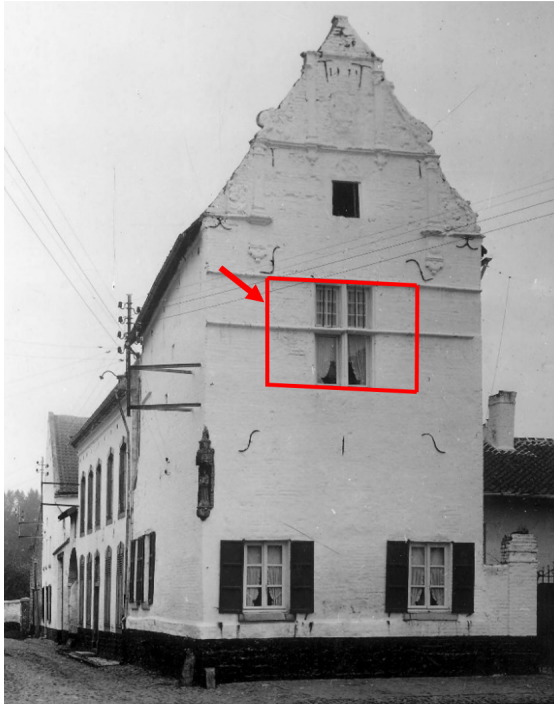
Ter hoogte van de eerste verdieping bevindt zich een groot stenen kruisvenster (Gobertangestein) verdeeld in twee rijen van telkens vier vlakken. Onderaan zitten er vier glas-in-loodramen gevat in een houten kader met tussenlat. De vensters bovenaan bevatten vier vaste glas-in-loodramen. Voor deze ramen zitten eveneens telkens twee gedraaide smeedijzeren spijlen. Boven het venster bevinden zich vier boogjes met centraal een zandstenen sluitsteen (afb. 32).

Afb. 32: Detail voorgevel – venster verdieping.

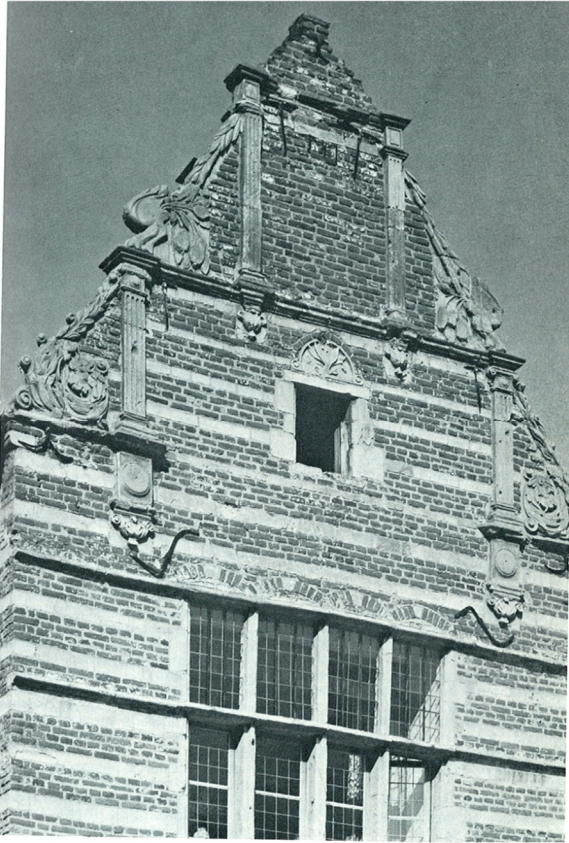
Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Ook de vier buitenste vlakken van dit venster waren tot 1962 dichtgemetst en verstopt onder een kaleilaag (afb. 33).

Afb. 33: Spiegelhuis anno 1943. ©KIK-IRPA.

Het bovenste gedeelte van de gevel, ter hoogte van de zolderverdieping, is gedecoreerd met ionische pilasters op een uitgewerkt voetstuk (afb. 34-35). Tussen de pilasters en het voetstuk loopt een geprofileerde lijst. In totaal zijn er vier zulke lijsten. Twee ervan bevinden zich ter hoogte van het raam van de verdieping, nl. centraal in het raam en er net boven. Deze laatste is nu moeilijk te zien door de voorhangende elektriciteitskabel (afb. 34). De derde geprofileerde lijst is onderbroken en bevindt zich ter hoogte van de onderzijde van het zolderraam. De vierde en laatste lijst zit boven het zolderraam tussen de eerste en tweede rij pilasters.

Afb. 34: Detail bovenste deel van de voorgevel (Grote Markt). © Lemaire R., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen: architectuur deel 1. Provincie Brabant, arrondissement Leuven*, p. 453

Afb. 35: Detail bovenste deel van de voorgevel (Grote Markt).

Op de hoek met de zijgevel naar de Bogaerdenstraat is er een hoeknis met uitgewerkt baldakijn voor een heiligenbeeld (*afb. 36*). De nis met sokkel en baldakijn is gevormd uit drie grote steenblokken in gele grofkorrelige kalksteen. De steen is aangetast door zure regen.

Afb. 36: Detail beeldnis op de hoek van de voorgevel (Grote Markt) en de zijgevel (Bogaerdenstraat).

Het oorspronkelijke beeld van de heilige Antonius van Padua werd in 1905 vervangen door een nieuw beeld. Dit tweede beeld werd hier verwijderd nadat het beschadigd raakte door te zijn aangereden door een vrachtwagen.⁴⁸

Afb. 37-38: Detail beeld van de heilige Antonius van Padua in de hoeknis in 1942 en na de beschadiging.

⁴⁸ S.N. Zoutleeuw: *kunstschrift van Brabant*, p. 20.

Een tweede element op deze hoek is de lomperik in Tiense kwartsiet helemaal onderaan (afb. 39). Deze afgeronde stootblok was bedoeld om te voorkomen dat karren tegen de gevel zouden rijden en schade zouden berokkenen.

Afb. 39: Detail lomperik op de hoek met de Bogaerdenstraat.

Doorheen de tijd heeft de voorgevel heel wat schade opgelopen. Er zijn verschillende stenen die aangetast of vervangen zijn alsook sporen van vroegere herstellingen. Zo bestaan de onderste negblokken van het centrale zolderraam uit Savonnièresteen en lijken de pilasters van Gobertangesteent te zijn (afb. 40-41).

Afb. 40: Detail zolderraam: verschillende steensoorten rond het raam met diverse schadepatronen en vervangsteen met blekere patina, mogelijk behorend tot de groep der Savonnièrestenen ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 11.

De sokkels onder de pilasters zijn geel en in een fijnkorrelige zandsteen die weinig vervuild is. Dit zou kunnen wijzen op een Obernkirchner zandsteen (*afb. 41*).

Afb. 41: Detail onderste pilaster (rechts) in een fijnkorrelig geel gesteente, allicht van dezelfde samenstelling als de grijzere voluten die in grote blokken zijn versneden. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 11.

De bovenste pilasters zijn mogelijk uit fosfaatkrijt. Hun sokkels zijn in een zachte steen, fosfaatkrijt of Maastrichtersteen. De cannelures van de linkerpilaster zijn bijna geheel afgesleten en de console van de rechterpilaster is zwaar aangetast door metselbijen.⁴⁹

De gebruikte stenen in de gesculpteerde dakvoluten en de decoratieve plaat met floraal motief boven het zolderraam (*afb. 42*) zijn moeilijk determineerbaar zonder bijkomend onderzoek.

---

⁴⁹ DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, p. 12.

Afb. 42: Detail bovenste pilasters in een gele grofkorrelige kalksteen, mogelijk fosfaatkrijt. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 12.

De plintlijst, de bovenste steenrij onder de plintlijst, de raamlijsten, de cordons en de speklagen zijn voornamelijk in Gobertangesteen. In het bovenste gedeelte komt de meer gele Maastrichtersteen voor. Voor de hoekneggen werd eveneens de sterkere Gobertangesteen gebruikt. Hier valt op te merken dat de steen witter is en zijn profiel nog heeft wat erop kan wijzen dat deze hoekneggen mogelijk van de restauratie van 1860 zijn. Opmerkelijker echter is de aanwezigheid van donkergeel fosfaatkrijt vlak boven de plintlijst en onder het raam links. Deze steen is meer verweerd en kan fijnschilferig verzanden. Hij is makkelijk herkenbaar door de aanwezigheid van fossielen. Het raam rechts, vermoedelijk ooit een deuropening, heeft een raamdorpel in Vinalmont kalksteen. Normaal zou deze dorpel ook uit Gobertange moeten zijn geweest maar door de ombouw van voordeur tot raam werd voor de dorpel gebruik gemaakt van een andere steen en werd het kwartsiet in de plint vervangen door Gobertange. De dorpel vertoont een breuk. Om meer steun te bieden werd de steen iets meer naar rechts geplaatst.

De plintlijst loopt maar net tot aan het linkse venster. Het is niet duidelijk of de rest verweerd is of er gewoon geen plintlijst meer was voor de rest van de gevel. Afgaande op de vorm van de blokken lijkt het er eerder op dat de lijst sterk verweerd is. De plint onder het linkse venster is bijna volledig in kwartsiet, slechts onderbroken door één laag Gobertangesteen. De plint van het rechtergedeelte vertoont twee rijen kwartsiet en daarboven, aan de rechterzijde van het raam, een mengeling van kwartsiet en Gobertangesteen.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

In de voorgevel bevinden zich veertien trekankers. Ter hoogte van het raam van het tussenverdiep zitten er twee S-vormige ankers, een aan elke zijde van de gevel. Centraal in de gevel zit een recht anker. Ook aan weerszijden van het raam van de verdieping bevindt zich een S-vormige anker. Twee $\supset$ -vormige ankers zijn terug te vinden onder de onderste gesculpteerde dakvoluten. Ter hoogte van de zuilbekroningen bevinden zich vier T-vormige ankers met tussen de bovenste twee nog twee kleine ankers. Helemaal bovenaan zit een $\supset$ -vormig anker (afb. 43).

Afb. 43: Detail voorgevel – verschillende ankers

2.2.3 Zijgevel Bogaerdenstraat

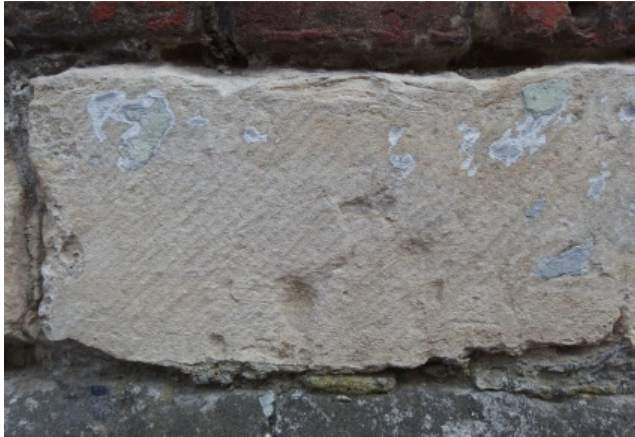

Afb. 44: Zijgevel Bogaerdenstraat.

Ook de zijgevel aan de Bogaerdenstraat is uitgevoerd in het voor de Maaslandse renaissance typische bak- en zandsteenverband met bleke speklagen van Gobertangesteent, tussen vier rijen van rode baksteen op een uitstekende plint van Tiense kwartsiet.

Deze gevel bevat onderaan twee houten ramen met luiken. Ter hoogte van de verdieping zit er een driedelig stenen venster met houten raam en een klein stenen venster. Schuin boven dit laatste venster zit nog een dichtgemetseld venster.

De speklagen hebben licht afgeronde hoeken en vertonen sporen van oude sterk schuine beitelslagen (afb. 45-46).

Afb. 45: Detail Gobertangesteent in de zijgevel. Grof gescharreerd met sterke schuine beitelslagen. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 5.

Afb. 46: Detail Gobertangesteent in de zijgevel met loszittend afschilferend korstje waarop zowel de schuine beitelslagen als de horizontale gelaagdheid nog waar te nemen zijn.⁵⁰ ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 5.

De negblokken en de raamomlijstingen zijn in Gobertangesteent. Naar boven toe, in het gedeelte boven de vensters van het gelijkvloers, zijn de speklagen volledig in Gobertangesteent uitgevoerd. In het derde gedeelte van de gevel, beginnend iets boven de aanzet van de vensters van de verdieping, werd voor de speklagen een andere

---

⁵⁰ Op het geërodeerd oppervlak verschijnen door differentiële verwerking opnieuw horizontale gelaagdheidsvlakken. Aan de bovenrand is een dikkere vuile korst waar te nemen, resultaat van sulfatatie van de kalk door toedoen van zure regen en verantwoordelijk voor de afschilfering door gipskristalvorming. Het verschijnen van nieuwe gelaagdheidsvlakken geeft aan dat dit proces van aantasting van de Gobertangesteent al geruime tijd inactief is. ©Dusar, M, Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 5.

natuursteen gebruikt, vermoedelijk Maastrichtersteen. De raamlijsten van de verdieping zijn in Gobertangesteent (afb. 47). De dorpels werden vervangen door Maaskalksteen.

Afb. 47: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – venster verdieping.

De drie ontlastingsboogjes boven het raam van de verdieping (afb. 47) hebben, evenals de boogjes boven het raam van de verdieping van de voorgevel, een zandstenen sluitsteen. Doch in de zijgevel werd moeite gedaan om deze in de zandstenen speklaag te verwerken. In de voorgevel staan de boogjes tussen twee zandstenen speklagen.

Onder het raam van de verdieping tekenen zich nog vijf ontlastingsboogjes af, een groep van twee en een van drie boogjes. Deze lopen door een speklaag en bevatten geen van allen een zandstenen sluitsteen (afb. 48).

Afb. 48: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – ontlastingsboogjes.

Een derde set boogjes bevindt zich boven het venster van het gelijkvloers. Hier werd één boogveld gevuld met verticaal metselverband, het andere met staand metselwerk (afb. 49).

Afb. 49: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – ontlastingsboogjes.

Vermits de kruisvensters wijzen op de oudste getuigenis van schrijnwerk, kan men stellen dat de boogjes met witte sluitsteen het meest authentieke uitzicht benaderen. De oorspronkelijke functie van de groep van vijf rondboogjes is niet duidelijk. Zoals reeds vermeld zou het *Spiegelhuis* zijn aangebouwd tegen de buitengevel van het nevenliggende pand. Helemaal links springt de gevel van de burens licht in de zijgevel van het *Spiegelhuis*. De vijf boogjes bevinden zich net ter hoogte van deze uitkraging (afb. 50).

Afb. 50: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – inspringen van de gevel van de burens in de gevel van het Spiegelhuis..

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Misschien zat hieronder een poortdoorgang die later werd gedicht en waarin onderaan twee vensters werden geplaatst (cf. infra). Zo niet waren dit mogelijk boogjes van vensters die zich vrij hoog in de woonkamer bevonden.

De plint van de zijgevel is homogeen opgebouwd uit regionale Tiense kwartsiet en vertoont resten van een teerbeplesering (afb 51).

Afb. 51: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – gespekte plint.

De plintlijsten en de watergoot zijn in Gobertangesteen. Doordat het terrein wat helt en de vorm van kwartsiet vrij onregelmatig is, werd onder de plintlijst een rij Gobertangestenen geplaatst om het verschil uit te vlakken. Ook onder de vensterpartij van het gelijkvloers werd tussen de plintlijst en de raamdorpel een rij Tiense kwartsiet gebruikt (afb. 52).

Afb. 52: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – plint.

De plint werd rijkelijk voorzien van portlandcement (*afb. 53*).

Afb. 53: Detail plint in Tiense kwartsiet, ruw afgewerkt maar rijkelijk bestreken met portlandcement. Uitstekende watergoot in Gobertangesteent. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 4.

Afgaand op de afgeronde bovenzijde van de plintlijst, door langzame slijtage van afdruiwend regenwater, kan worden besloten dat deze vrij oud is en als authentiek kan worden beschouwd.

In de gevel tekenen zich duidelijke herstellingen af.

Oorspronkelijk stond er een kapel tegen of in de buurt van deze gevel.⁵¹ Beide panden sloten het plein af aan deze zijde. De zijstraat "Achter de kapel" verwijst naar de voormalige aanwezigheid van dit religieus gebouw. Tegen het einde van de 18de eeuw werd de kapel gesloopt nadat de toren was ingevallen. Nadien werd op dit perceel de Bogaerdenstraat aangelegd. Mogelijk zijn de herstelwerken in de zijgevel van het Spiegelhuis een gevolg van de inslag van de omgevallen toren van de kapel. Het metselwerk vertoont nl. de aftekening van een toren of topgevel (*afb 54-55*). Bij de herstelling van het metselwerk werden de lager gelegen speklagen in Gobertangesteent vervangen door kwartsiet doch naar boven toe werden de lacunes gevuld met metselwerk in onregelmatig staand verband (*afb. 54*).

---

⁵¹ VANROELEN J., *Zoutleeuw in oude prentkaarten*, p.26.

Afb. 54: Detail zijgevel Bogaerdenstraat.

Afb. 55: Spiegelhuis met schaduw van een spitse toren ca. 1938. ©Wilmet L., Léau ville des souvenirs: illustrations, afb. 175. Het is mogelijk dat het tegenoverliggende kloosterpand of de kapel, die ertoe behoorde, bij het instorten van de toren een deel van de zijgevel van het Spiegelhuis zou hebben geraakt.

De kwartsietstenen van de herstelling zijn platter en minder gelijk in lengte. Ze werden in grootte aangepast aan de Gobertangesteent maar werden hierdoor ook brozer en kwamen onder spanning te staan met soms breuken tot gevolg. Hier en daar zitten er ook gaatjes in de kwartsiet die zijn nagelaten door een puntbeitel (afb. 56). De laatste, bovenste, zes speklagen en de kroonlijst zijn geler en groter dan de onderste speklagen in Gobertangesteent (afb. 57). Ook de drie rondbogen boven het venster van de tweede verdieping zijn in deze gelere steen. Deze steen is brozer en zachter. Het gaat hier vermoedelijk om Maastrichtersteen. De hoekneggen van de laatste zes lagen werden wel nog in de hardere Gobertangesteent uitgevoerd.

Afb. 56: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – speklaag met Tiense kwartsiet naast Gobertangesteent. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 6.

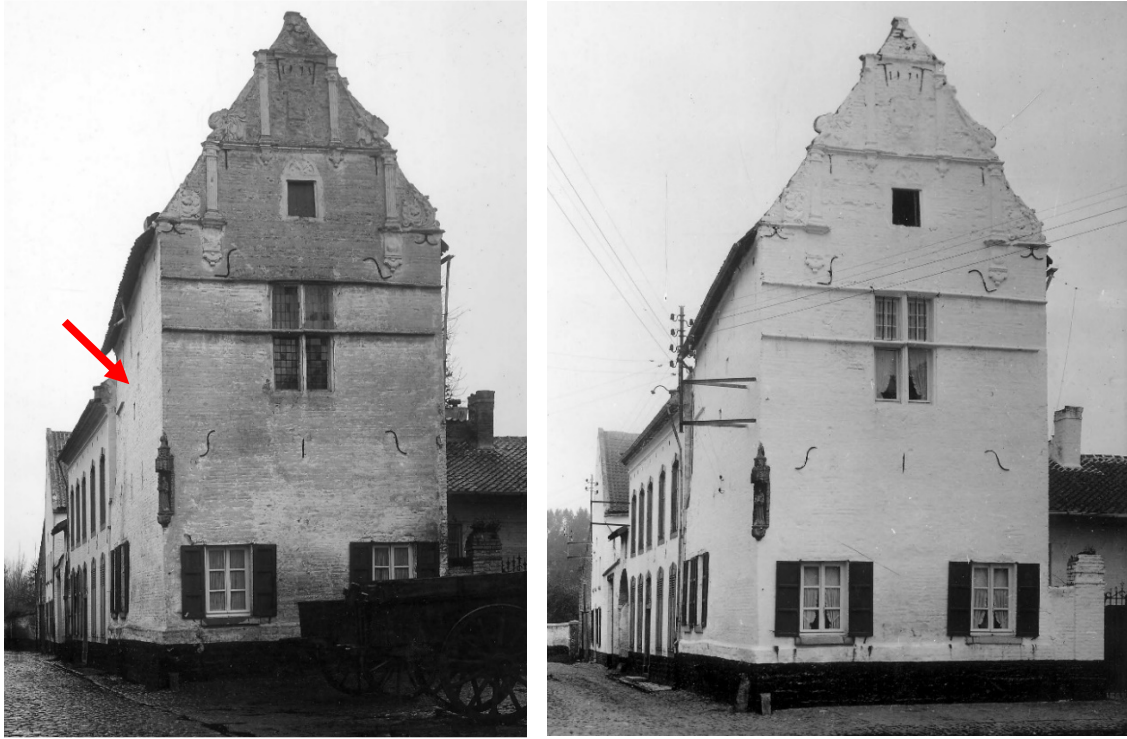

Afb. 57: Detail zijgevel Bogaerdenstraat – speklagen in Gobertangesteent overgaand in gele (vermoedelijk) Maastrichtersteen. Hoekstenen in Gobertangesteent. ©Dusar M., Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement, p. 6.

Een andere veronderstelling voor de verschillende herstellingen in deze muur werd geopperd door architect Van Mechelen. Hij stelt dat er aan de linkerkant, waar zich nu de vensters van de woonkamer bevinden, vroeger een poortdoorgang was. Het zou dan gaan om een passage voor het vee naar de achterliggende schuur. Dit lijkt echter eerder onwaarschijnlijk vermits de grote schouw in de woonkamer mee opgenomen is in het metselverband en dus van het begin daar voorzien was. Daarnaast is er onder deze ruimte ook een kelder aanwezig. Waarschijnlijker zou zijn dat de doorgang zich in de nevenliggende ruimte, de huidige inkom en traphal, bevond. Dit zou ook een verklaring geven voor de kaleilaag die zich op deze zijde van de muur tussen de beide vertrekken bevindt. Een kaleilaag werd immers meestal op de buitenmuur aangebracht.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Tot de restauratie van 1962 waren ook de vensters van de verdieping van de zijgevel, net als het venster van het tussenverdiep en de buitenste vlakken van het grote venster van het verdiep in de voorgevel, gedicht. Alle gevels waren eveneens gewit (*afb. 58-59*).

Afb. 58-59: Spiegelhuis anno 1914-1918 en anno 1943. ©KIK-IRPA.

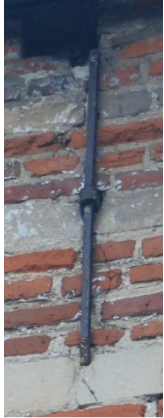
Helemaal bovenaan in de gevel, net onder de dakrand bevinden zich vijf vierkante openingen (*afb. 60*).

Afb. 60: Detail gevel Bogaerdenstraat – openingen onder dakrand.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

In deze zijgevel bevinden zich elf rechte trekankers (*afb. 61*). Eén anker zit centraal onderaan ter hoogte van de ramen. Ter hoogte van de vijf boogjes zitten vier evenwijdig geplaatste ankers. Een vijfde anker bevindt zich een speklaag hoger. Deze ankers tonen de locatie van de moerbalken van het plafond van het gelijkvloers. Bovenaan, onder de dakgoot zitten er vijf ankers. Zij geven de locatie van het plafond van de verdieping.

Afb. 61: Detail gevel Bogaerdenstraat - trekanker.

2.2.4 Zijgevel koerzijde

Afb. 62: Zijgevel koerzijde.

Deze gevel brengt vele vragen met zich mee die, door een gebrek aan documentatie i.v.m. de verbouwingen, restauraties en aanpassingen, vaak moeilijk te beantwoorden zijn.

De gevel is niet opgebouwd in het gebruikelijke bak- en zandsteenverband zoals de andere gevels. Kijkend naar de aanwezige plint en het kruisvenster op de verdieping links was dit vermoedelijk origineel wel het geval.

Onderaan bevinden zich een houten kruisraam, een houten deur met vast bovenlicht en een smaller raam. Erboven, ter hoogte van de huidige tussenverdieping bevinden zich twee kleinere houten ramen. De ramen hebben geen negblokken wat doet vermoeden dat ze niet origineel zijn. De deur is wel voorzien van een omlijsting doch geen originele. Mogelijk werden deze ramen en deur in de muur aangebracht bij de restauratie van 1860,

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

samen met het dichten van de voordeur in de voorgevel, het herstellen van de hoek van beide gevels en het plaatsen van het tussenverdiep en de nieuwe traphal.

De plint in Tiense kwartsiet is hier hoger dan in de andere gevels en bezit geen plintlijst.

Mogelijk werden de vrijgekomen plintlijst en de resten Gobertangesteen van de voorgevel (bij de wijziging van deur naar venster) gebruikt voor het maken van de deuropening in deze gevel. Ook in de deuropening zien we holtes voor de duimhengsels (*afb. 63-64*).

Afb. 63: Detail voorgevel - linkerzijde.

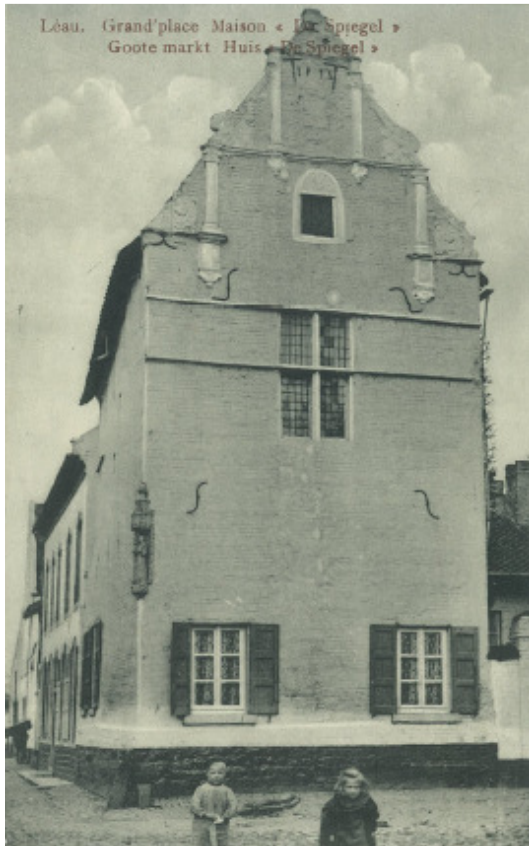
Afb. 64: Detail zijgevel koerzijde – voordeur..

De huidige deur fungeert sinds 1962 (opnieuw) als voordeur. Afgaand op oude foto's bevond er zich voordien ook een toegangsdeur in deze gevel en is de inkom via de voorgevel er slechts een aantal jaren geweest. (*afb. 65-67*).⁵² Of dit ook origineel zo was is niet geweten.

---

⁵² Op de oude foto's bevat de voorgevel steeds twee ramen. Ook de plint lijkt overal zonder onderbrekingen door te lopen.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 65: Oude postkaart van het Spiegelhuis ca.1900.

Afb. 66: Oude foto van het Spiegelhuis ca. 1957.

Afb. 67: Communiefoto van 1959. Rechts op de foto is nog een stuk van de deur te zien.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

De verdieping telt slechts één stenen kruisvenster aan de linkerzijde. Dit venster bevindt zich hoger in de gevel dan deze aan de zijde van de Bogaerdenstraat. Evenals bij de andere stenen vensters bevat het negblokken in Gobertangesteen en zitten er twee ontlastingsboogjes met natuurstenen sluitsteen boven het venster (*afb. 68*).

Afb. 68: Detail zijgevel koerzijde – venster verdieping.

Hoewel het kruisvenster hier doet vermoeden dat het om een origineel gedeelte gaat bevinden er zich ook in dit muurgedeelte geen speklagen.

Doordat deze zijgevel geen speklagen heeft en de speklagen van de voorgevel ook niet tot op de hoek doorlopen lijkt het alsof het hier gaat om een nieuwe gevel die als het ware tegen de oude is geplakt (afb. 69).

Afb. 69: Voorgevel en zijgevel koerzijde.

Deze veronderstelling zou kunnen opgaan voor een groot deel van de gevel maar niet overal. Er is een klein gedeelte van de voorgevel waar het metselwerk wel doorloopt tot op de hoek. Bovenaan, ter hoogte van de sokkel van de onderste zuil van de topgevel, lopen de speklagen volledig door⁵³ en ook onderaan, vanaf de plint tot aan het stukje natuursteen, is er geen onderbreking in het metselwerk (afb. 70-71). Boven het stukje natuursteen onderaan is er een bouwnaad zichtbaar. De speklagen lopen vanaf hier tot de geprofileerde lijst boven het raam van de verdieping niet meer door tot op de hoek (afb. 72).

---

⁵³ Hier begint de zolderverdieping. Werd bij het plaatsen van een nieuwe dakbekleding en het vervangen van een deel van het dakgebinte in 1962 ervoor geopteerd om dit deel van de topgevel te herstellen of werd dit reeds in 1860 gedaan samen met het vervangen van andere elementen?

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 70: Detail voor- en zijgevel koerzijde.- doorlopen van de speklagen bovenaan.

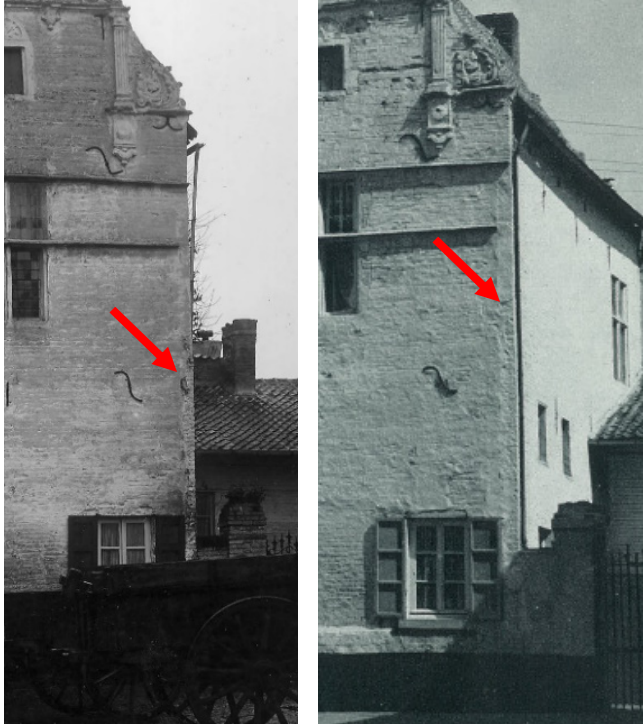
Afb. 71: Detail voor- en zijgevel koerzijde.- doorlopen van het metselwerk onderaan.

Afb. 72: Detail voor- en zijgevel koerzijde.- bouwnaad.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Mogelijk hadden de natuurstenen negblokken op de hoek te veel schade opgelopen en werd er geopteerd om de volledige hoek te vervangen door een nieuw metselwerk. De vraag wanneer dit dan juist gebeurde is moeilijk te beantwoorden gezien er zich ook op de oude foto's een naad lijkt af te tekenen in de kaleilaag (*afb. 73-74*).

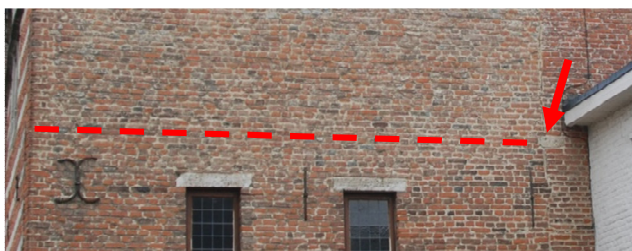
Afb. 73-74: Detail oude foto's Spiegelhuis anno 1914-1918 en 1957. ©KIK-IRPA.

Bij beschouwing van de gevel zelf is er naast de bouwnaad langs de voorgevel ook naast de bijbouw een vrij rechte bouwnaad zichtbaar. Deze loopt van boven het raam van het gelijkvloers door tot het dak. Ongeveer halweg ter hoogte van het venster van de verdieping gaat de naad over in een scheur (*afb. 75*).

Afb. 75: Zijgevel koerzijde.

Ter hoogte van de dakrand van de bijbouw bevindt zich een natuursteen. Mogelijk is dit een restant van een speklaag. Bij het optische verlengen van deze steen tot de voorgevel komt men uit op een speklaag (afb. 76).

Afb. 76: Detail zijgevel koerzijde – aanduiding mogelijk speklaag.

In het steenonderzoek⁵⁴ is geopperd dat de speklagen vermoedelijk origineel uit tufsteen en/of fosfaatkrijt bestonden. Door hun weinig duurzame karakter dienden deze echter al

⁵⁴ DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, 20 juni 2016.

vroeg te worden vervangen. Mogelijk werd er voor gekozen om enkel de stenen van de speklagen in de 'zichtbare' gevels – deze langs de straatzijden – te vervangen door Gobertangesteent en/of Maastrichtersteen. De minder zichtbare gevel aan de koerzijde werd omgevormd tot egale bakstenen gevel. Afgaand op de conclusies uit het steenonderzoek zou deze aanpassing mogelijk rond 1860 zijn doorgevoerd.⁵⁵

Boven de natuursteen is de bouwnaad breder en opgevuld met stukjes baksteen (*afb. 77*).

Afb. 77: Detail gevel koerzijde – opvulling bouwnaad.

Hier keert de vraag van de poortdoorgang terug. In deze gevel lijken geen sporen te zijn van zulk een doorgang. Indien men ervan uitgaat dat deze gevel van recentere datum zou zijn, kan dit een verklaring geven waarom hier een bouwnaad in de gevel lijkt voor te

---

⁵⁵ Cf. overzichtstabel gebruikte steensoorten, p. 29; DUSAR, M, *Rapport Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, 20 juni 2016.

komen. Ook de aanwezigheid van een kaleilaag als buitenafwerking op de muur tussen ruimte 1 en ruimte 2 kan hier als argument worden gebruikt.

Een tweede scheur tekent zicht af tussen de voorgevel en de bouwnaad. Zij loopt van de dakrand kronkelend naar beneden tot de hoogte van de dakrand van de bijbouw.

Helemaal bovenaan in de gevel, net onder de dakrand, bevinden zich, net als in de zijgevel Bogaerdenstraat, vierkante openingen. Aan deze zijde zijn er slechts drie zulke openingen zichtbaar (afb. 78). Mogelijk bevonden zich hier eveneens vijf openingen maar werden de twee boven de bijbouw dichtgemaakt.

Afb. 78: Detail gevel koerzijde – openingen onder de dakrand.

In de zijgevel bevinden zich elf rechte trekankers. Ter hoogte van de ramen van het tussen verdiep zitten een $\supset$ -vormige en twee rechte ankers. Onder de bezetting in de bijbouw zit op deze hoogte nog een derde recht anker. Bovenaan bevinden zich vier rechte en een T-vormig anker (afb. 79).

Afb. 79: Detail zijgevel koerzijde – verschillende ankers

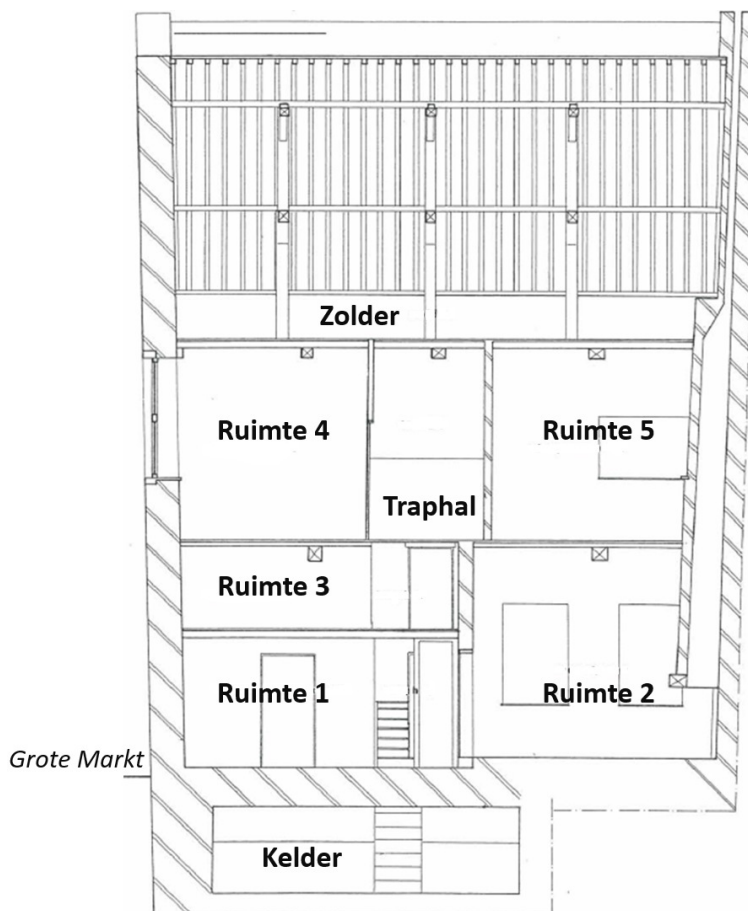
2.3 Historisch woongedeelte: interieur

2.3.1 Inleiding

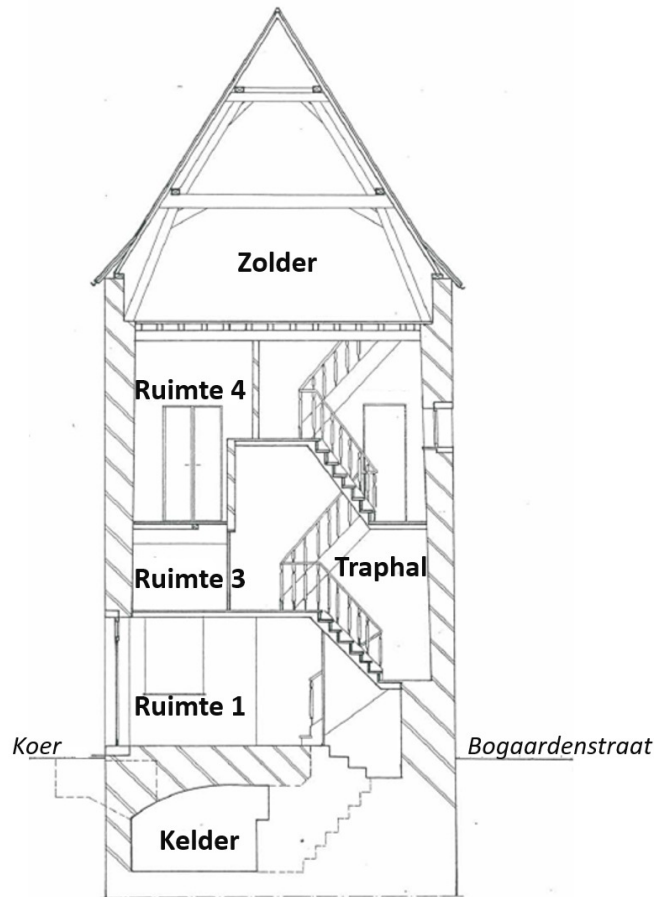
Het Spiegelhuis telt een kelder, een gelijkvloers, een tussenverdiep, een eerste verdieping en een zolderruimte. Vanuit het gelijkvloers is er een doorgang naar de bijbouw.

Elke ruimte zal hieronder apart worden behandeld. Hierbij wordt er kort gekeken naar de locatie van de ruimte in de woning, de toegankelijkheid en de opbouw ervan. Daarna volgt een bespreking van de muren, de vloer(en) en het plafond met aandacht voor de aanwezige bouwsporen. Voor de plafonds zal in het bijzonder worden gekeken naar de aanwezige moerbalken. Deze worden afzonderlijk genummerd en aangeduid op bijgevoegde plannen.

Voor een vlottere leesbaarheid werden de ruimten genummerd. Deze nummering is steeds terug te vinden op de bijgevoegde grondplannen.

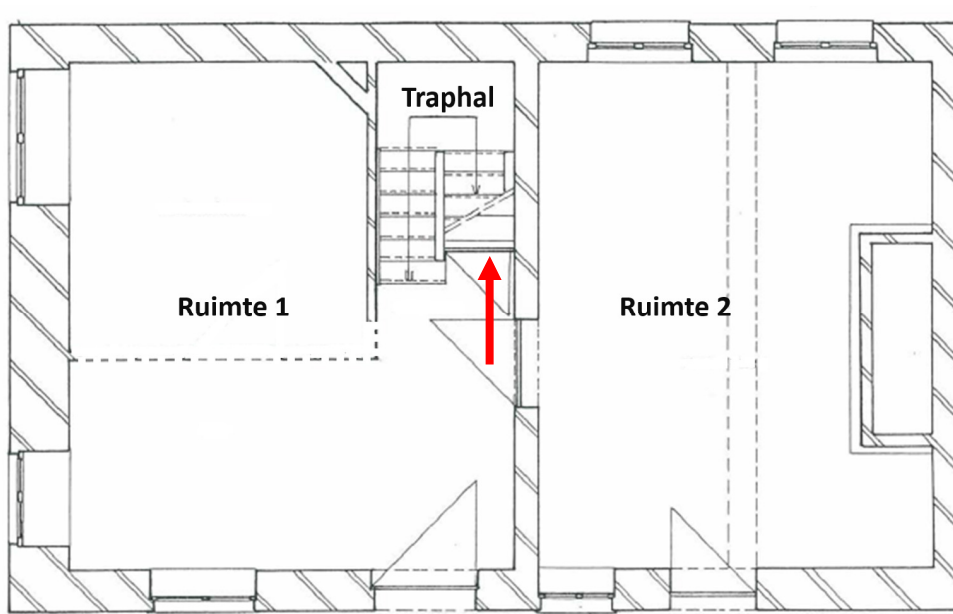

Langdoorsnede van het Spiegelhuis met aanduiding van de verschillende ruimten.

Dwarsdoorsnede van het Spiegelhuis met aanduiding van de verschillende ruimten.

2.3.2 Kelder

Plan van het gelijkvloers.

Het Spiegelhuis beschikt over twee kelders, één onder ruimte 1 en één onder ruimte 2. Hiervan is enkel de kelder onder ruimte 1 nu nog toegankelijk.

De kelderruimte bevindt zich langs de koerzijde onder ruimte 1 en is toegankelijk via een trap in de traphal (cf. aanduiding op plan). Het is een rechthoekige ruimte met tongewelf dat zich uitstrekt over ongeveer de helft van het oppervlak van de bovenliggende ruimte (afb. 80).

Afb. 80: Kelder onder ruimte 1.

De huidige keldertrap (*afb. 81*) dateert van 1962 toen de ruimte opnieuw werd vrijgemaakt.

Afb. 81: Keldertrap.

Het keldergat geeft uit op de koer onder het linkse raam (afb. 82).

Afb. 82: Detail gevel koerzijde – aanduiding van het keldergat van kelder 1.

Afgaande op het linteel dat zich boven het raam van de huidige kelder bevindt, kunnen we ons een beeld verschaffen van waar de andere kelder zich ten opzichte van de Bogaerdenstraat bevond (afb. 83).

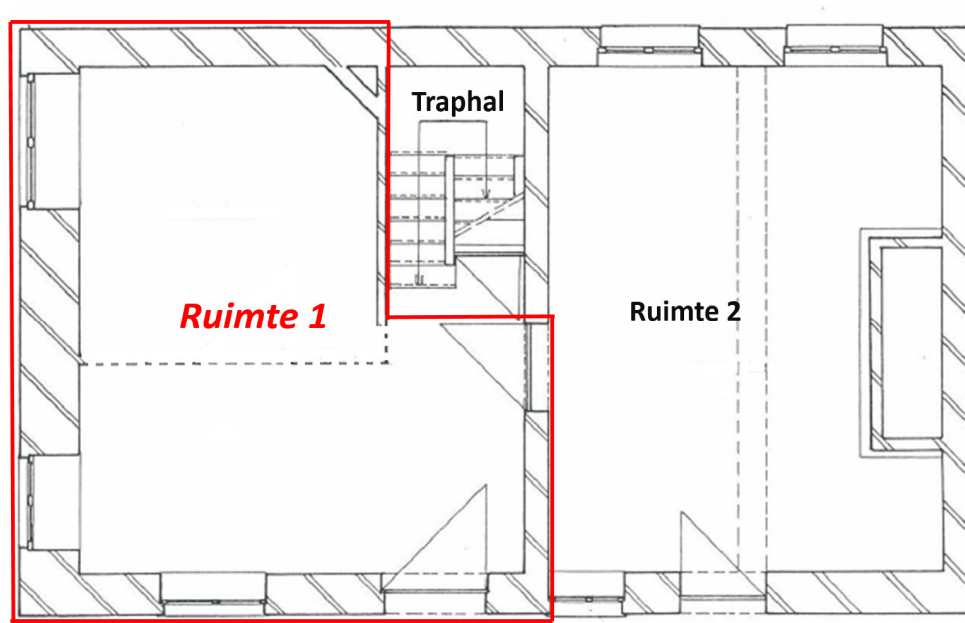
Afb. 83: Detail gevel Bogaerdenstraat – aanduiding van de locatie van keldergat van kelder 2.

De toegang tot deze kelder, een valluik, werd bij het ophogen van de vloer in ruimte 2 (ca. 2000) niet behouden.

2.3.3 Gelijkvloers

Het gelijkvloers is opgedeeld in twee grote ruimten en een traphal.

2.3.3.1 Ruimte 1

Plan van het gelijkvloers.

Ruimte 1 bevindt zich langs de voorzijde van het huis en kijkt uit over de Grote Markt. Het is een bijna vierkante ruimte die tot voor kort was opgedeeld in een inkomhal en een bureel (cf. stippellijn op het plan). In de rechterhoek van de ruimte bevindt zich de traphal met bordestrap naar de verdieping(en) en naar de kelder (*afb. 84*). Het gaat hier om een recentere houten trap.

De ruimte bevat twee ramen naar de markt en een raam en een deur aan de koerzijde. Verder is er een deur naar ruimte 2 (*afb. 85-86*).

Afb. 84: Detail ruimte 1 – zicht vanaf de voordeur naar de traphal.

Afb. 85: Detail ruimte 1 – zicht vanaf de voordeur naar de voorzijde.

Afb. 86: Detail ruimte 1 – zicht vanaf de hoek Markt/Bogaerdenstraat naar de koer.

Op de vloer liggen donkergrijze tegels die dateren van de restauratie in 1962. Daar waar de vroegere scheidingsmuur tussen de inkomhal en het bureel stond zijn de onderliggende, oudere roodbruine tegels nog zichtbaar (afb. 87). Van welke periode deze tegels zijn, is niet geweten.

Afb. 87: Detail ruimte 1 – oudere roodbruine tegels onder de vroegere muur tussen de inkomhal en het bureel.

De muren dragen allen een recente bezetting waarop een wit geschilderd vliespapier is geplaatst (afb. 85-86). Op de muur tussen ruimte 1 en ruimte 2 bevinden zich onder deze bezetting resten van een kaleilaag. (afb. 88).

Afb. 88: Detail ruimte 1 – sondering muur tussen ruimte 1 en 2.

Bij het decaperen van deze muur werd naast de deur een balk zichtbaar die doorloopt in de traphal (afb. 89).

Afb. 89: Detail muur tussen ruimte 1 en 2.

De vrijgemaakte balk loopt naar de buitengevels toe en is erin verankerd. De tussenmuur zelf is echter niet gebonden met de buitenmuren, noch aan de gevel langs de Bogaerdenstraat noch aan de gevel langs de koerzijde. Er is een duidelijke leemte tussen de twee muren (*afb. 90*).

Afb. 90: Detail muur tussen ruimte 1 en 2 – zijde Bogaerdenstraat.

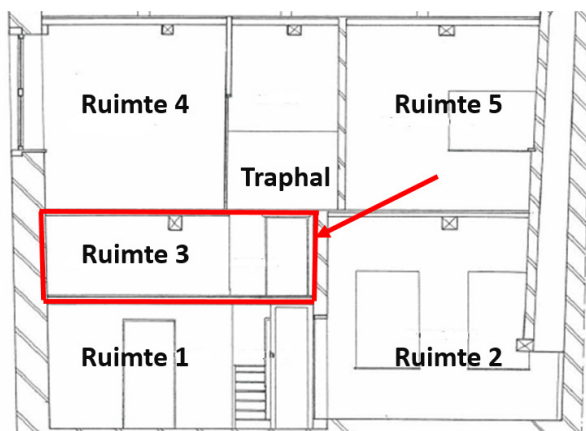
Ongeveer halweg de deur naar ruimte 2 en de buitenmuur langs de koerzijde bevindt zich een bouwnaad (*afb. 91*).

Afb. 91: Detail muur tussen ruimte 1 en 2 – aanduiding van de bouwnaad.

Gezien de kaleilagen en het feit dat deze muur bestaat uit vakwerk zou het hier mogelijk om een oorspronkelijke buitenmuur kunnen gaan. De hypothese van de aanwezigheid van een poortdoorgang komt hier naar voren.

Het plafond van ruimte 1 is veel lager dan dat in ruimte 2. Origineel waren beide ruimten even hoog. De verlaging van het plafond kwam er door de toevoeging van de extra ruimte tussen het gelijkvloers en de verdieping in deze zone.

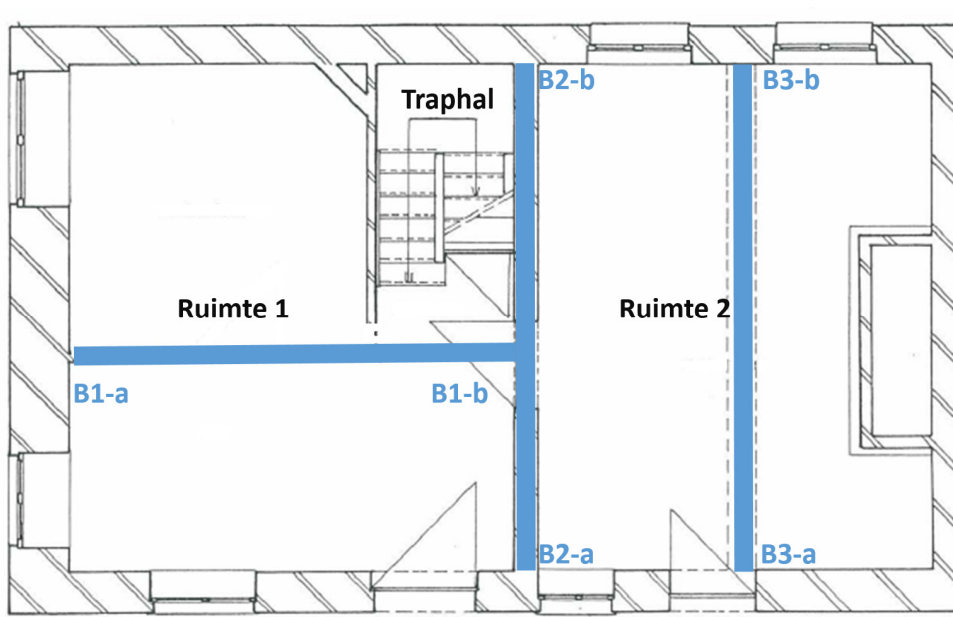
Detail langsdoorsnede van het Spiegelhuis met aanduiding van de verschillende ruimten.

Door het verwijderen van de plafondbezigting werd de onderliggende plafondconstructie zichtbaar (afb. 92).

Afb. 92: Detail ruimte 1 – verlaagd plafond.

De ruimte bevat één moerbalk (B1) die dwars op de buitenmuur en de muur tegen ruimte 2 staat.⁵⁶

Plan van het gelijkvloers met aanduiding van de moerbalken.

⁵⁶ Onder deze moerbalk stond tot voor kort de scheidingsmuur tussen de inkomhal en het bureel.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Doordat het hier gaat om een latere toevoeging is de hoogte en positie van deze moerbalk verschillend van de andere moerbalken in de woning. De reden voor de plaatsing van deze balk is om een tussenverdieping mogelijk te maken en extra steun te bieden voor de trap.

De moerbalk heeft noch draagstenen noch sleutelstukken (*afb. 93*).

Afb. 93: Detail plafond ruimte 1 – moerbalk B1a.

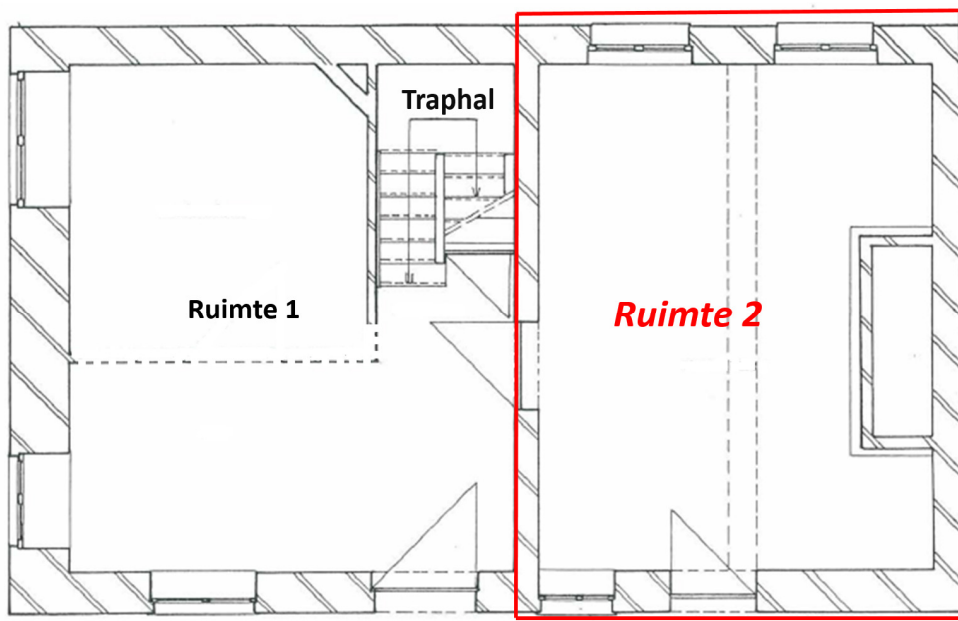
Op de vrijgemaakte balk zijn vele inkepingen zichtbaar, dit was voor de hechting van het pleisterplafond. Het gedeelte van de moerbalk aan de traphal werd ongemoeid gelaten. Het vertoont geen inkepingen voor verdere afwerking maar werd gebeitst en was bedoeld om zichtbaar te zijn (*afb. 94*).

Afb. 94: Detail plafond ruimte 1 – moerbalk B1.

De gaten voor de kinderbalken werden uitgespaard in de muur.

2.3.3.2 Ruimte 2

Plan van het gelijkvloers.

De tweede ruimte van het gelijkvloers is iets kleiner dan ruimte 1. Er zijn drie ramen – twee langs de Bogaerdenstraat en één naar de koer – en twee deuren – één naar ruimte 1 en één naar de bijbouw. Net als in Ruimte 1 zijn alle muren voorzien van een nieuwe bezetting met daarop een wit geschilderd vliesbehang.

Afb. 95-96: Detail ruimte 2 – zicht vanaf de deur van de bijbouw.

Afb. 97-98: Detail ruimte 2 – zicht vanaf de muur aan de Bogaerdenstraat.

De vloer is voorzien van recente marmertegels (geplaatst ca. 2000) en ligt hoger dan de vloeren in de aangrenzende ruimten. Dit komt doordat de huidige vloer bovenop de reeds bestaande vloer werd geplaatst. Bij sonderingen in de hoek van de ruimte, tegen de bijbouw, kon het oude vloerniveau worden bepaald en werden nog oude tegels teruggevonden. Het gaat om zwarte en rode tegels die in dambordpatroon waren geplaatst (*fig. 99-100*).

Afb. 99: Detail ruimte 2 – sondering oude vloerniveau.

Afb. 100: Detail ruimte 2 – oude vloertegels.

Centraal in de ruimte, tegen de muur van de burens, bevindt zich een monumentale schouw met brede houten schouwlijst (*afb. 101*). De schouwvanden zijn opgevat als kariatiden met de voorstelling van Adam en Eva waarboven een ionisch kapiteel. Bovenop de zuilen staat telkens een leeuwenfiguur (*afb. 102-103*). De figuur van Eva is zwaar beschadigd.

Afb. 101: Detail ruimte 2 – monumentale schouw

Afb. 102: Detail monumentale schouw ruimte 2 – Adam

Afb. 103: Detail monumentale schouw ruimte 2 – Eva

De los in de haard staande haardplaat (afb. 104) bevat de voorstelling van Adam en Eva op het moment van de zondeval. Bovenaan de plaat staat een tekstband met het opschrift “EN EVAS HOOGHEN MOET YDER EEN BESV...” en de datering 1659.

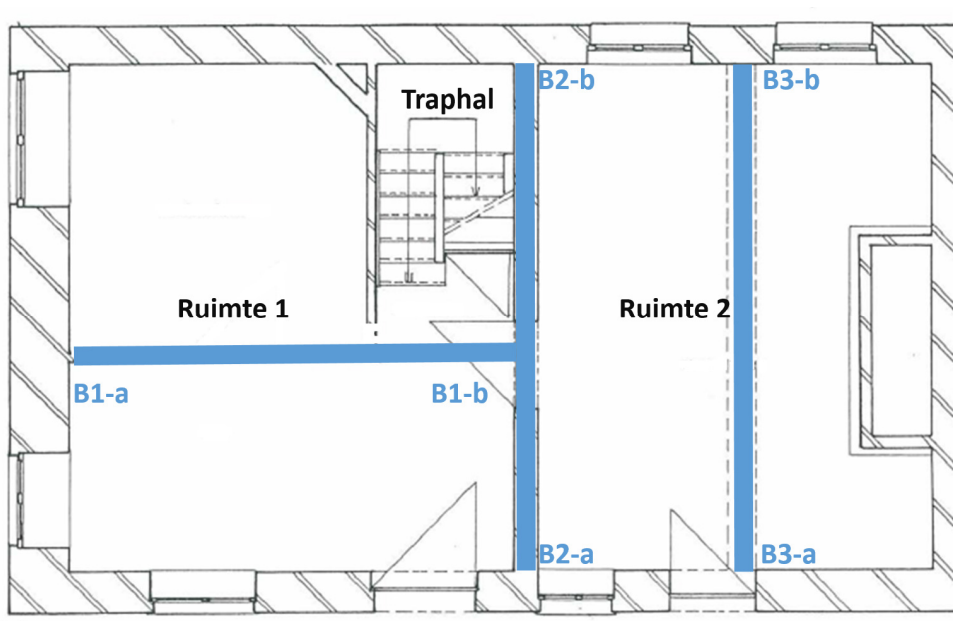

Afb. 104: Detail monumentale schouw ruimte 2 – haardplaat.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

De schouwmuur werd aangepast aan de smaak der tijd en kreeg een rondboog in metselwerk waar de haardplaat niet meer inpaste. De boog werd nadien terug gedicht.

Het plafond bevat twee zichtbare moerbalken, één ter hoogte van de muur tegen ruimte 1 (B2) en één centraal in de ruimte (B3). Aan weerszijden van de middelste moerbalk bevinden zich dertien kinderbalken (*afb. 105*).

Plan van het gelijkvloers met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 105: Detail ruimte 2 – plafond.

De centrale moerbalk steunt aan de straatzijde (B3-b) op een platte, rechthoekige natuurstenen console. Aan de koerzijde (B3-a) zit een natuurstenen console met hol profiel. Het sleutelstuk bestaat hier uit een apart stuk balk dat met een metalen band

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

wordt vastgehouden aan de moerbalk (afb. 106). De sleutelstukken hebben aan het uiteinde een profielbewerking. Bij B3 is dit een tandenfries (afb. 106-107).

Afb. 106: Detail plafond ruimte 2 – moerbalk B3a.

Afb. 107: Detail plafond ruimte 2 – moerbalk B3b.

De andere moerbalk, B2, zit half verscholen in de muur tegen ruimte 1. Aan de straatzijde (B2-b) ligt deze balk op een console in natuursteen. Aan de koerzijde (B2a) is geen console zichtbaar (afb. 108).

Afb. 108: Detail plafond ruimte 2 – moerbalk B2a.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

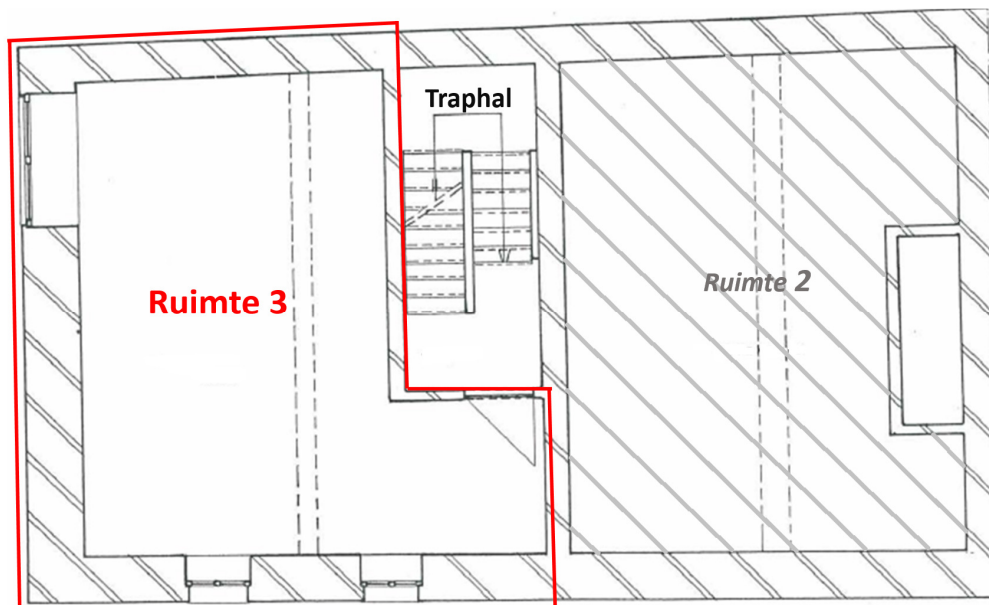
Bij de sondering naar deze console die werd uitgevoerd in ruimte 3 kon worden vastgesteld dat de moerbalk aan deze zijde niet rust op een console maar op een houten balk (afb. 109).

Afb. 109: Detail sondering naar console – B2a.

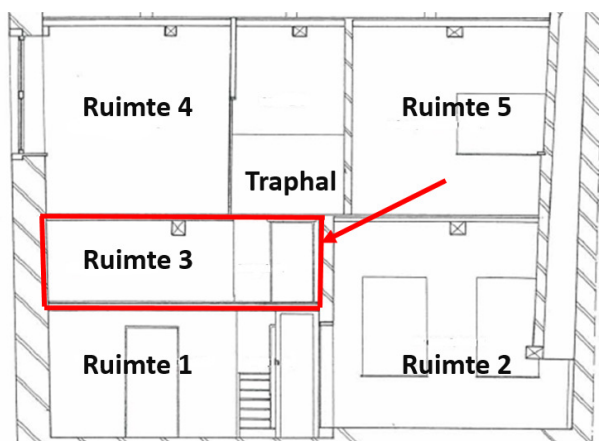
2.3.4 Tussenverdieping

2.3.4.1 Ruimte 3

Plan van de tussenverdieping.

Ruimte 3 bevindt zich op het tussenverdiep en werd gecreëerd door het verlagen van het plafond van de onderliggende ruimte 1.

Detail langsdoorsnede van het Spiegelhuis met aanduiding van de verschillende ruimten.

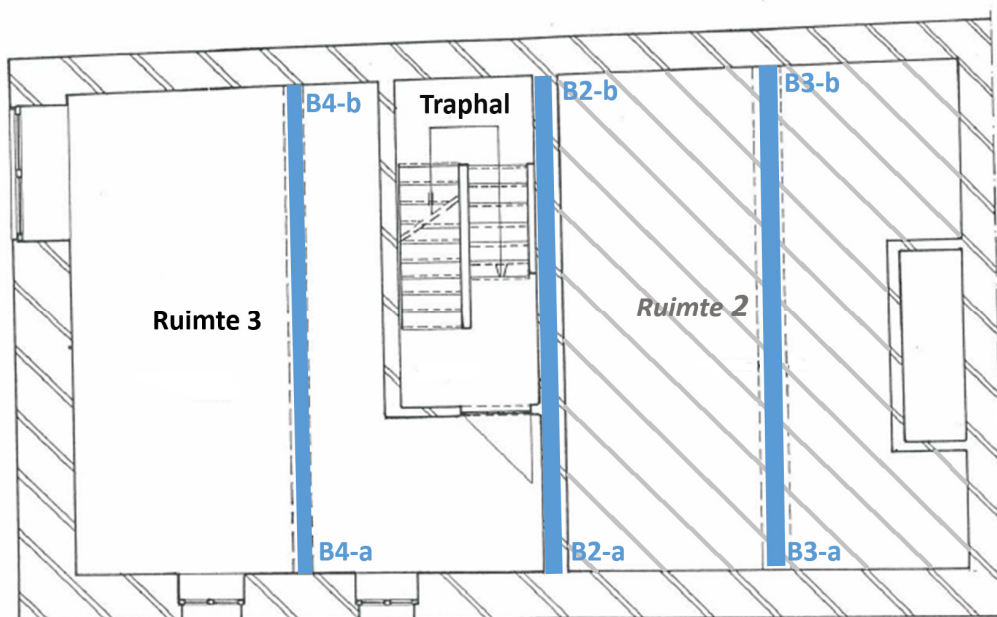
De huidige traphal en het ontstaan van deze kamer dateren van dezelfde periode.

Het is een erg lage ruimte (ca. 1.5 meter hoog) met twee kleine houten ramen aan de koerzijde en een stenen dubbelvenster met glas-in-loodraam in de voorgevel (afb. 110-111).

Afb. 110-111: Ruimte 3 – zicht vanaf de deur.

Centraal in de ruimte bevindt zich een moerbalk (B4).

Plan van het tussenverdiep met aanduiding van de moerbalken.

Aan de koerzijde rust de balk op een beschilderde natuurstenen console met dubbele boogvorm. Het sleutelstuk vertoont hetzelfde profiel als de middelste moerbalk in ruimte 2. Door de dikke verflaag is echter niet zichtbaar of het profiel ook een tandenfries bezit (afb. 112).

Afb. 112: Detail plafond ruimte 3 – moerbalk B4a.

Langs de straatzijde steunt de balk op twee boven elkaar geplaatste consoles, een met bol en een met hol profiel. (afb. 113).

Afb. 113: Detail plafond ruimte 3 – moerbalk B4b.

Ongeveer centraal in de voorgevel bevindt zich een derde console, zonder balk (afb. 114).

Afb. 114: Detail ruimte 3 – console in de voorgevel.

Van de elf kinderbalken zijn er drie met een smeedijzeren steun die is bevestigd in de moerbalk (*afb. 115-118*).

Afb. 115: Detail plafond ruimte 3 – smeedijzeren steun kinderbalken.

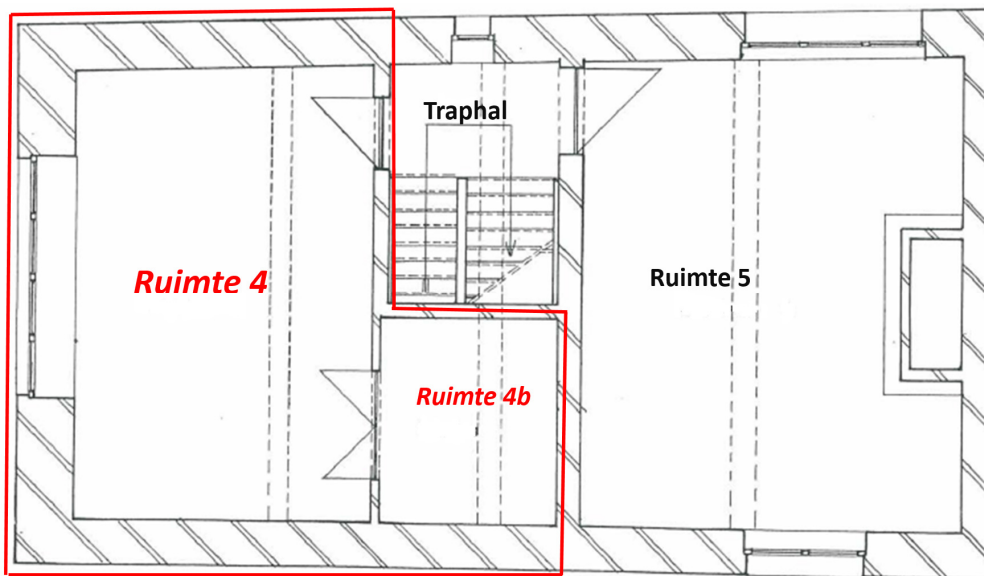

Afb. 116, 117, 118: Detail plafond ruimte 3 – smeedijzeren steunen kinderbalken.

2.3.5 Eerste verdieping

De eerste verdieping is als het ware een kopie van het gelijkvloers. De centrale traphal wordt geflankeerd door twee grote rechthoekige ruimten.

2.3.5.1 Ruimte 4

Plan van de eerste verdieping.

Ruimte 4 ligt aan de voorzijde van het gebouw. De ruimte heeft dezelfde L-vorm als de eronder liggende ruimten 1 en 3 zij het dat hier een opdeling is gemaakt in een grote rechthoekige ruimte en een kleinere annex bergruimte (ruimte 4b) (afb. 119-120).

Afb. 119-120: Ruimte 4 – zicht vanaf de traphal en vanaf de hoek van de Grote Markt en de koer.

De ruimte bevat een groot venster met onderaan houten ramen die uitzicht bieden op de Grote markt (*afb. 121*), een deur naar de traphal (*afb. 120*) en een dubbele deur naar de annex bergruimte (*afb. 122*).

Afb. 121: Detail ruimte 4 – venster.

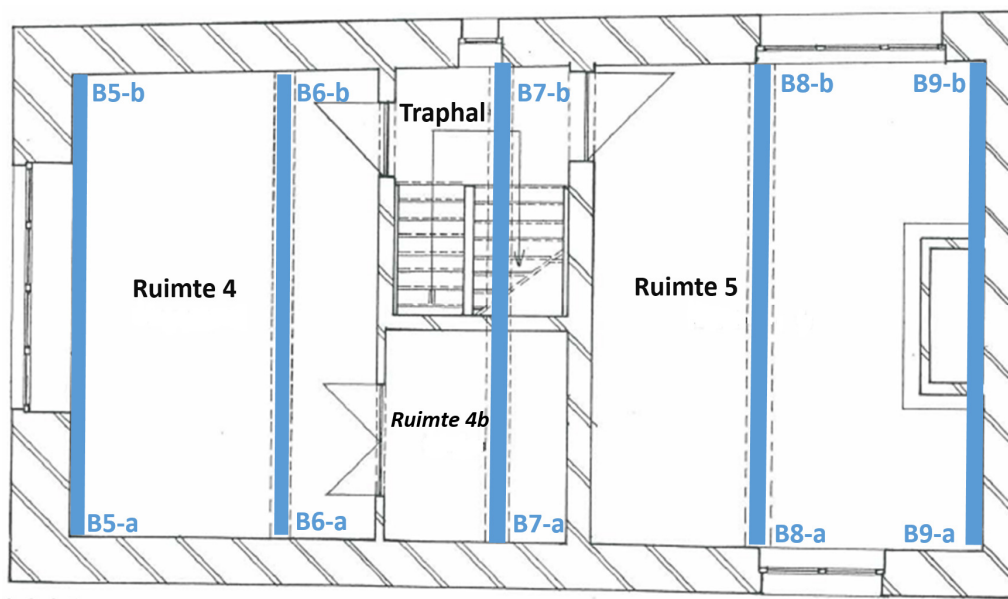

Afb. 122: Detail ruimte 4 – deuren aan annex bergruimte (ruimte 4b).

Bij de restauratie van 1962 werden de buitenmuren verstevigd door toevoeging van een extra binnenmuur. Alle wanden werden vervolgens voorzien van een nieuwe bezetting waarop een wit geschilderd vliesbehang werd aangebracht.

Ook de houten vloerplanken zijn niet meer origineel. Vermoedelijk dateren ze van dezelfde periode als de trap en ruimte 3. Onder de lijmresten van de ondertussen verwijderde recentere linoleum vloerbekleding zitten nog sporen van de tamponmatige beschildering van de vloer. Deze beschildering had de bedoeling de indruk van een tapijt te wekken.

Het plafond bevat twee moerbalken (B5 en B6) met kinderbalken ertussenin. Tussen de kinderbalken bevinden zich wit geschilderde tussenschotten (*afb. 123*).

Plan van de eerste verdieping met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 123: Detail plafond ruimte 4 – moerbalk B6 en kinderbalken.

Bij het verwijderen van een van de schotten werd de onderkant van de zoldervloer zichtbaar (afb. 124).⁵⁷

Afb. 124: Detail plafond ruimte 4 – wegnemen van tussenschotten.

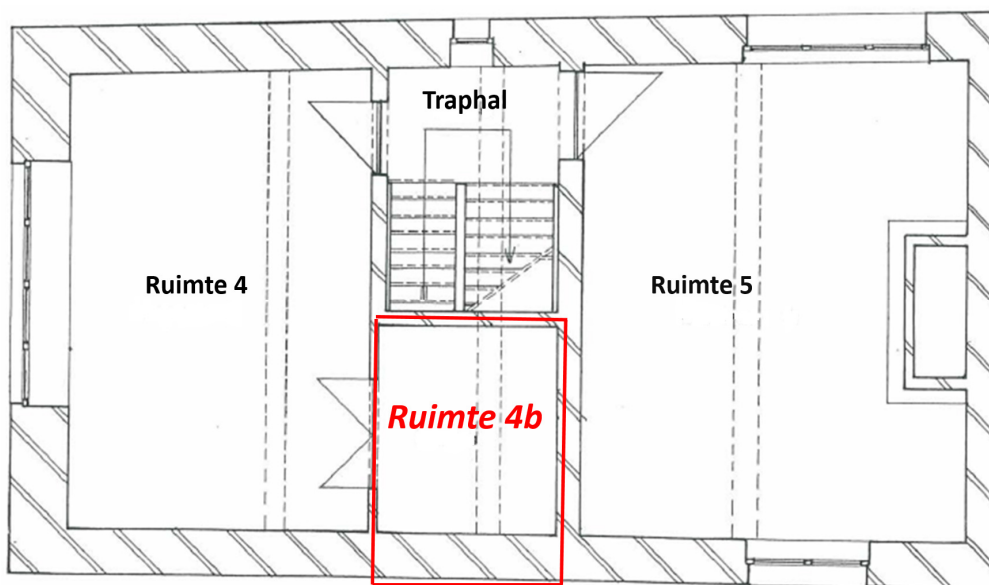
⁵⁷ Vermoedelijk zaten er origineel troggewelfjes tussen de kinderbalken. Hiervan zijn tijdens het onderzoek in deze ruimte echter geen sporen teruggevonden.

De moerbalken rusten langs beide zijden op een eenvoudige natuurstenen console. De balksleutels zijn versierd met een bloemmotief (afb. 125).

Afb. 125: Detail plafond ruimte 4 – console en balksleutel.

2.3.5.2 Ruimte 4b

Plan van de eerste verdieping.

Ruimte 4b is de kleine bergruimte annex ruimte 4. Deze ruimte ligt gedeeltelijk boven ruimte 3 en gedeeltelijk boven de overloop voor ruimte 3 en de trap naar de eerste verdieping. Het deel boven de trap bestaat uit een vooruitspringende halfhoge box (afb. 126).

Afb. 126: Detail ruimte 4b – vooruitspringende box boven de trap.

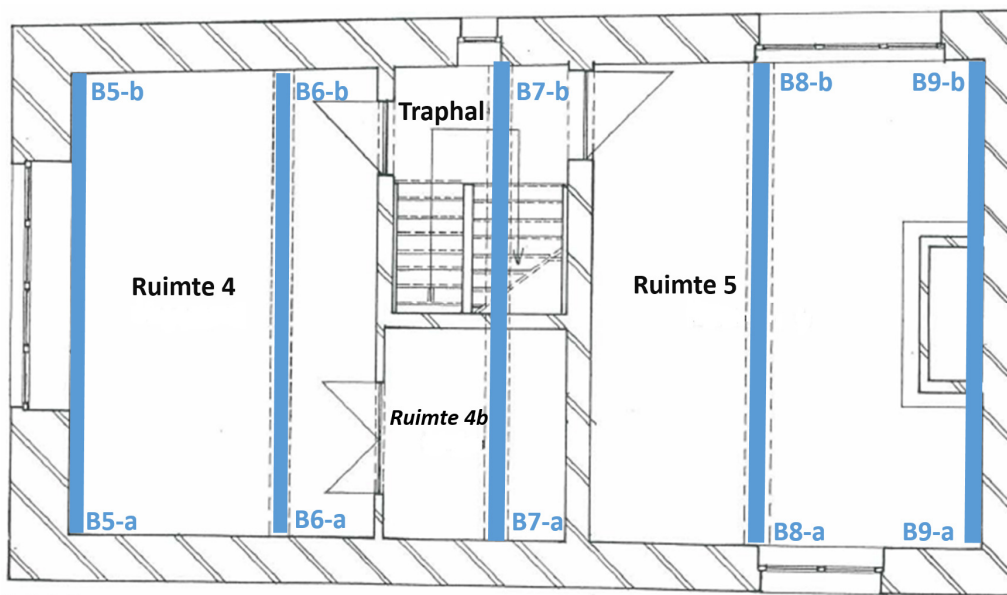
De muren zijn net als in de nevenliggende ruimte voorzien van een recente bezetting met wit geschilderd vliespapier.

Een sondering op de muur tegen ruimte 5 heeft uitgewezen dat het hier om een vermoedelijk originele vakwerkmuur gaat (*afb. 127*).

Afb. 127: Detail ruimte 4b – sondering op de muur tegen ruimte 5.

Het plafond is voorzien van een egale plafondbezetting. Centraal in het plafond bevindt zich een ingekapselde moerbalk (B7) die van hieruit doorloopt in de gang (afb.128).

Plan van de eerste verdieping met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 128: Detail plafond ruimte 4b – moerbalk B7a.

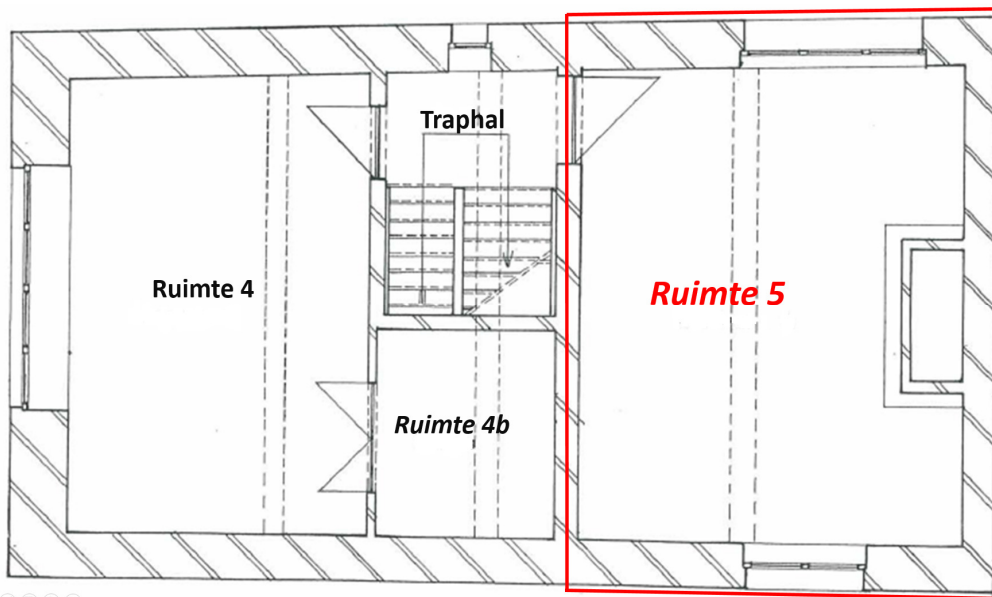
Net als in ruimte 4 werd bij het verwijderen van een deel van de plafondbezetting de zoldervloer zichtbaar (afb. 129).

Afb. 129: Detail plafond ruimte 4b – sondering plafond.

Het gaat hier wel om oudere en bredere vloerplanken. Langs de rand zijn nog sporen van een kalkbezetting te zien (*afb. 129*). Het gaat hier mogelijk om resten van troggewelfjes.

2.3.5.3 Ruimte 5

Plan van de eerste verdieping.

Ruimte 5 bevindt zich aan de achterzijde van het gebouw boven ruimte 2. Het is een rechthoekige ruimte met drieledig houten raam langs de Bogaerdenstraat en een stenen kruisvenster aan de koerzijde. Net als ruimte 2 beschikt ook deze ruimte over een monumentale schouw (afb. 130-131).

Afb. 130-131: Ruimte 5.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

De muren zijn, net als elders in het huis, voorzien van een recente bezetting waarop een wit geschilderd vliespapier is geplaatst.

Op de muur naar de burens zit er onder deze bezetting een oude leembezetting en de rode bakstenen buitenmuur van het nevenliggend huis. (afb. 132).

Afb. 132: Detail ruimte 5 - sondering muur tegen burens.

Dit bevestigt de stelling dat het Spiegelhuis rechtstreeks tegen dit huis is aangebouwd. De buitenmuur doet nu dienst als gemeenschappelijke scheidingsmuur.

Onder de bezetting op de muur tegen de traphal bevindt zich, net als op de binnenmuur in ruimte 4b, een vakwerkmuur (afb. 133).

Afb. 133: Detail ruimte 5 - sondering muur tegen traphal.

Gezien deze muur de volledige breedte en hoogte van het gebouw inneemt, kan gesteld worden dat het hier om een oude, al dan niet originele muur gaat.⁵⁸

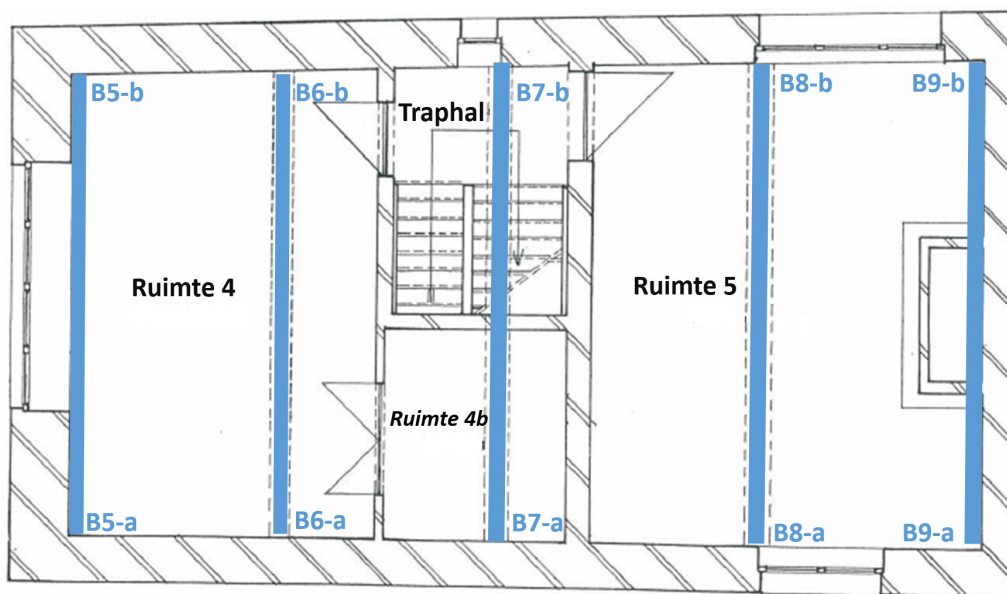
⁵⁸ De vakwerkmuur bevindt zich ook op dezelfde lijn als de in de buitengevel aan de koerzijde zichtbare bouwnaad.

Net als in ruimte 4 werd de vloer hier vermoedelijk gelijktijdig met plaatsing van de trap en de toevoeging van ruimte 3 vernieuwd. Onder de vloerbekleding (linoleum) liggen rechte houten vloerplanken met een tamponmatige tapijtimmitatie gelijkaardig aan deze in ruimte 4 (afb. 134).

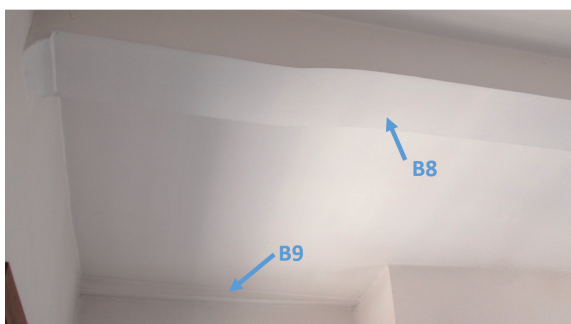

Afb. 134: Detail ruimte 5 – getamponneerde tapijtimmitatie.

Het plafond is voorzien van een egale plafondbezetting met centraal een ingekapselde moerbalk (B8). Tegen de muur met de burens zit een tweede gedeeltelijk ingemetselde moerbalk (B9) (afb.135).

Plan van de eerste verdieping met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 135: Detail ruimte 5 – moerbalk B8 en B9.

Bij de sonderingen op het plafond werden er tussen de kinderbalken troggewelfjes teruggevonden (afb. 136).

Afb. 136: Detail plafond ruimte 5 – troggewelfjes.

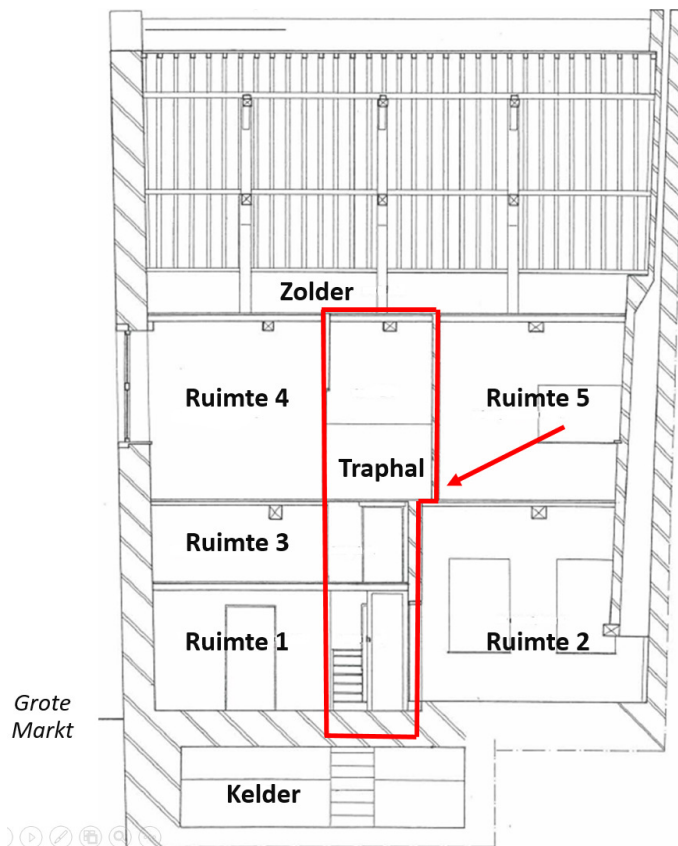
Het gaat hier mogelijk om de originele plafondbezetting. Vermoedelijk was niet enkel deze ruimte voorzien van zulke troggewelfjes maar waren ze ook in de andere kamers aanwezig.

De sondering op de moerbalk (B8a) bracht dezelfde versieringen als de balksleutels van ruimte 4 aan het licht (afb. 137). Hoewel er geen sondering werd gedaan op het andere balkuiteinde kan ervanuit worden gegaan dat zich hier dezelfde balksleutel bevindt.

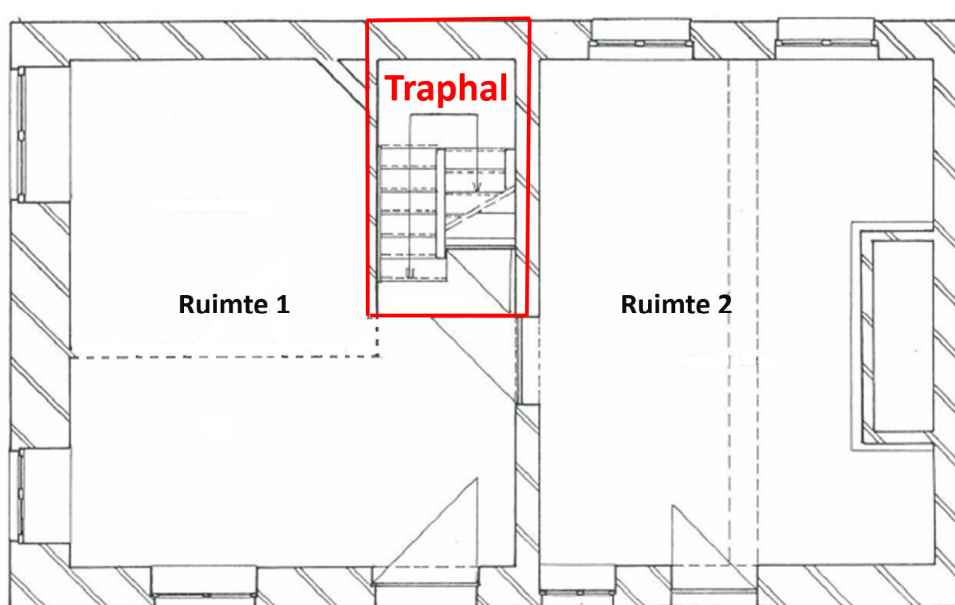
Afb. 137: Detail plafond ruimte 5 – sondering moerbalk B8a.

2.3.6 Traphal

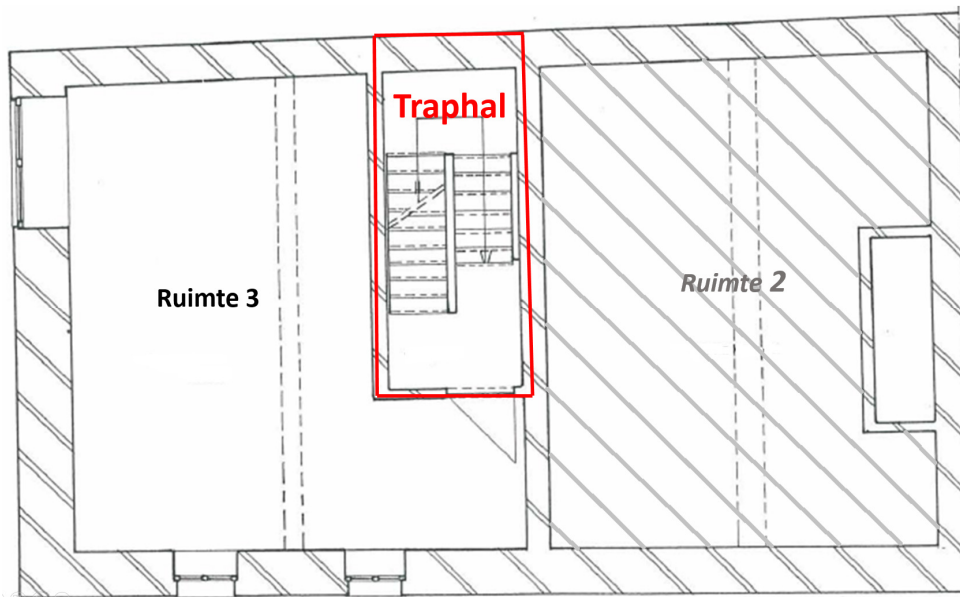

Detail langsdoorsnede van het Spiegelhuis met aanduiding van de verschillende ruimten.

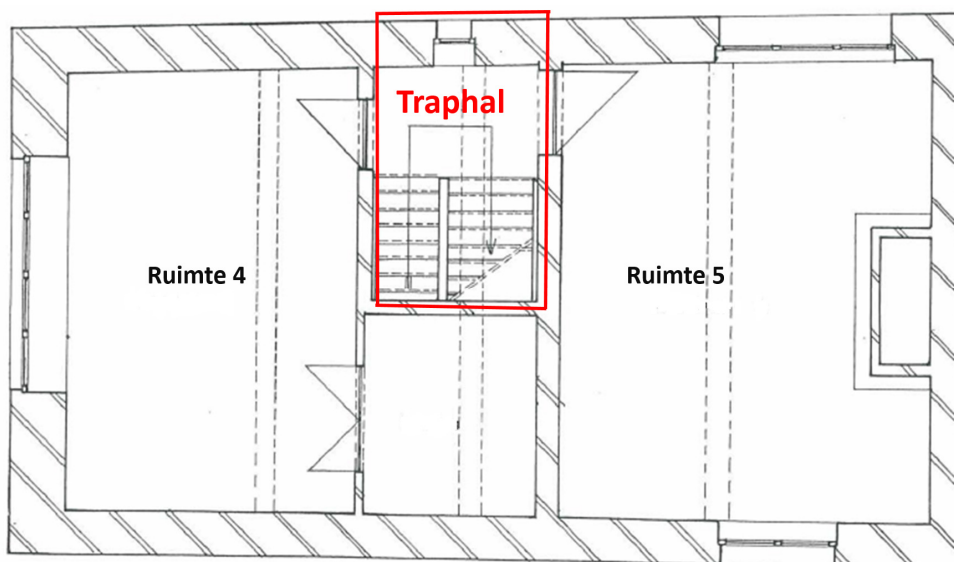
De huidige traphal met bordestrap bevindt zich zoals reeds gezegd centraal in de woning langs de zijde van de Bogaerdenstraat. De trap loopt van het gelijkvloers tot de zolderverdieping.

Plan van de gelijkvloers.

Plan van de tussenverdiep.

Plan van de eerste verdieping.

De muren dragen een recente bezetting waarop wit geschilderd vliespapier (afb. 138-143).

Afb. 138: Detail traphal gelijkvloers.

Afb. 139: Detail traphal – trap naar de tussenverdieping.

Afb. 140: Detail traphal verdieping – zicht vanaf tussenverdiep.

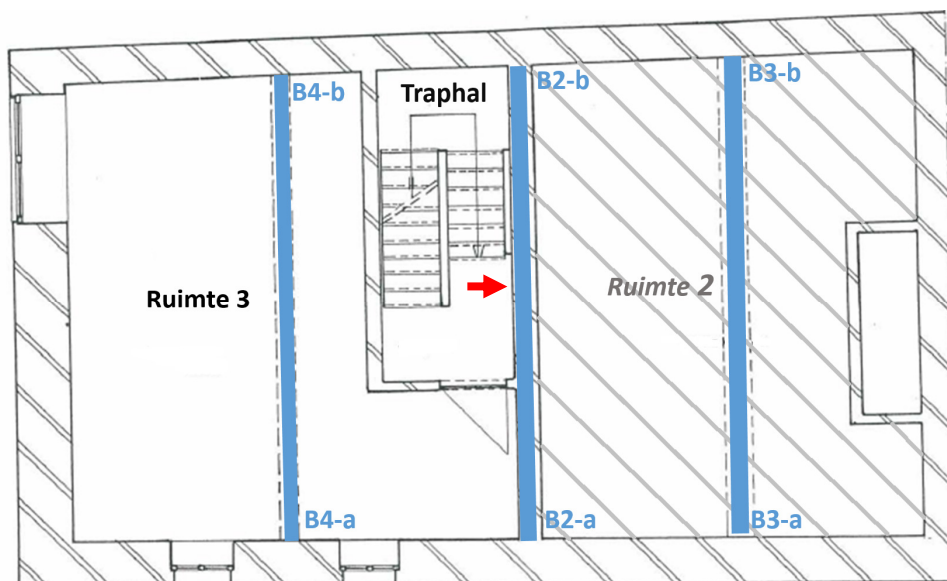
Afb. 141: Detail traphal verdieping – zicht vanaf eerste verdieping naar tussenverdiep.

Afb. 142: Detail traphal verdieping.

Afb. 143: Detail traphal verdieping – trap naar de zolder.

De muur tegen ruimte 2 werd volledig gedecapeerd. Hierbij kwam een deel van moerbalk B2 vrij (afb. 144).

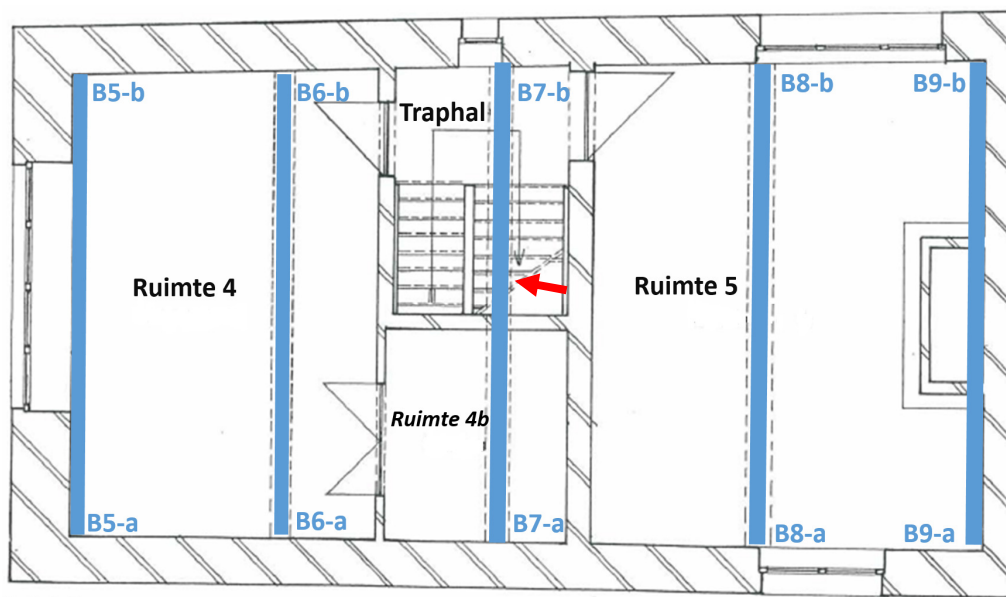
Plan van het tussenverdiep met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 144: Detail traphal tussenverdiep – moerbalk B2.

Deze muur loopt door tot de verdieping en verspringt daar. De vakwerkmuur tussen de traphal en ruimte 5 staat dus niet op maar naast de onderliggende muur. Deze verspringing is ook op te merken aan de trap naar de zolder. Het eerste deel ervan is breder dan de rest van de trap.

De traptreden zijn hier ook hoger en minder diep. Dit was nodig omdat er over een kortere afstand een grotere hoogte moest worden overbrugd. Hierbij diende ook rekening te worden gehouden met de aanwezige moerbalk (B7) (afb. 145-146).

Plan van de eerste verdieping met aanduiding van de moerbalken.

Afb. 145: Detail traphal verdieping – moerbalk B7.

Afb. 146: Detail traphal verdieping – moerbalk B7.

Deze ingekapselde moerbalk steunt op een grote, geschilderde natuurstenen console met bol en hol profiel. Tijdens het onderzoek werden er geen sonderingen gedaan op de moerbalk. Gezien de overeenkomst in vorm en decoratie van de moerbalken in ruimte 4 en 5 wordt er van uitgegaan dat zich ook hier dezelfde versierde balksleutels bevinden.

De locatie van de moerbalk alsook de beperkte ruimte voor de plaatsing van de trap naar de zolder zorgen ervoor dat deze zolderruimte moeilijk bereikbaar is.

Het is vrij zeker dat dit niet de originele locatie van de trap was maar waar deze dan wel heeft gezeten is niet duidelijk.

2.3.7 Zolder

De zolder is opgevat als een grote open ruimte die zich uitstrekt over de volledige oppervlakte van het Spiegelhuis. Hij is via een luik in de vloer toegankelijk vanaf de traphal. Een klein raam in de voorgevel is de enig lichtbron.

Afb. 147: Zolder – zicht vanaf de voorzijde (Grote markt).

Afb. 148: Zolder zicht naar de voorgevel (Grote Markt).

Bij de restauratie van 1962 werd de voorgevel, net als op de eerste verdieping, voorzien van een extra steunmuur. Boven het raam bevindt zich een betonnen linteel (afb. 149).

Afb. 149: Detail zolder – voorgevel.

Bij beschouwing van de achtergevel is duidelijk te zien dat het hier om de oorspronkelijk buitengevel van het naburige huis gaat (afb. 150-151). De vlechting van dak van het naburig gebouw is zichtbaar aan de koerzijde (afb. 149).⁵⁹

Afb. 150-151: Detail zolder – gevel achterzijde (buitengevel buren).

⁵⁹ De vlechting zorgde voor een stevige beëindiging van de driehoekige zijden van het gevelmetselwerk. Deze afwerkingsvorm ontstond in de 15de eeuw en werd gebruikt tot in de 18de eeuw.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Deze vlechting heeft een erg onregelmatige vorm. Gezien er ook op meerdere plaatsen kleurverschillen zijn in de voegmortel gaat het hier mogelijk om herstellingen in de gevel waarbij de vlechting niet werd aangehouden (*afb. 152*).

Afb. 152: Detail zolder – gevel burens langs de koerzijde met aanduiding van de vlechting.

In de gevel langs de Bogaerdenstraat is geen vlechting meer aanwezig (*afb. 150, 153*). Mogelijk verdwenen deze tijdens een van de restauraties van het aanpalende gebouw, waarbij de afdekking van de trapgevel werd vervangen door natuurstenen trappen. (*afb. 154*).

Afb. 153: Detail zolder – gevel burens langs de zijde Bogaerdenstraat met aanduiding van waar zich vroeger de vlechting bevond.

Afb. 154: Detail zolder – gevel buren langs de zijde Bogaerdenstraat – natuurstenen trap.

Het metselverband wordt hier ook niet overal aangehouden. Het kruisverband wijzigt op de plaats waar zich vroeger vlechtingen bevonden. Op sommige plaatsen in het metselwerk zijn strekken te zien waar er zich normaal koppen zouden moeten bevinden en omgekeerd (afb. 155). Hogerop is duidelijk te zien waar de vlechtingen zijn verdwenen. De baksteen heeft hier een donkere kleur. Op de overgang tussen het dak en de muur werd een deel van de bakstenen bestreken met een cementbepoetsing(?).

Afb. 155: Detail zolder – gevel buren langs de zijde Bogaerdenstraat – metselverband.

Centraal in de muur bevindt zich de schoorsteen. Ernaast hangen nog halters van paarden (afb. 156).

Afb. 156: Detail zolder – gevel buren.

De vloer bestaat voor 2/3 uit oude brede vloerplanken die over de volledige breedte van het huis lopen. Deze vloer loopt van de gevel tegen de burens tot het toegangsluik en is vermoedelijk nog de originele zoldervloer (*afb. 157*).

Afb. 157: Detail zolder – zoldervloer.

Onder de vloerplanken zit een dikke laag droog plantaardig materiaal (*afb. 158*)⁶⁰. Het is niet duidelijk of het hier gaat om een soort van isolatielaag of dat het restanten zijn van gewassen die op de zolder werden bewaard.

Afb. 158: Detail zolder – zoldervloer – droog plantaardig materiaal.

Het overige derde van de zoldervloer (van het toegangsluik tot de voorgevel) heeft een recentere bekleding van kleinere, smalle houten planken (*afb. 159*).

---

⁶⁰ Mogelijk gaat het hier om boekweitkaf dat bij restauraties en verbouwingen van oude panden regelmatig tevoorschijn komt onder vloeren, tussen plafonds of achter muren. Deze toepassing komt reeds in de 16de eeuw voor maar was vermoedelijk vooral vanaf de 18de eeuw gangbaar. Het gebruik van boekweitkaf tussen plafonds en zoldervloer wijst op een isolerende functie van het kaf. KOK, R., EN KUIJPER, W., *Het gebruik van boekweitkaf in Nederland (bouw)historisch en archeologische gegevens*, in *Westerheem* nr. 3 (juni 2003), p. 113-114.

Afb. 159: Detail zolder – zoldervloer.

De vernieuwing van een gedeelte van de vloer zou een aanwijzing kunnen zijn voor de locatie van de trap.

Bij de restauratie van 1962 werd het dak voorzien van een nieuwe dakbekleding in natuurleien. Tegelijkertijd werden ook een aantal de kepers en een deel van het dakgebinte vernieuwd. De verschillende onderdelen van het dakgebinte zijn met elkaar verbonden met pen-gatverbindingen. Elke onderdeel is eveneens genummerd (afb. 160-163).

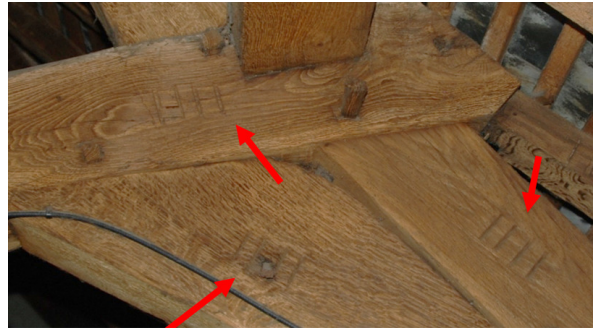
Afb. 160: Detail zolder – dakgebinte II.

Afb. 161: Detail zolder – dakgebinte -III.

Afb. 162: Detail zolder – dakgebinte -IIII.

Afb. 163: Detail zolder – dakgebinte -IIII.

Dat een deel van het gebinte werd vervangen is te zien aan het gebruikte hout en de plaatsing van de merktekens. Bij de oude balken werd er duidelijk naar de kwaliteit van het hout gekeken bij de plaatsing ervan. De merktekens staan onregelmatiger naast elkaar maar vooral op de zijdelingse balk werd een extra schuine streep naast het merkteken geplaatst om aan te tonen waar dit deel diende te komen. Op de recentere balken werd zulk een schuin merkteken niet aangebracht. De merktekens zijn hier zeer regelmatig naast elkaar geplaatst in de richting dat de balk dient te worden geplaatst. Het hout heeft ook een gaver en meer vergeelde uitstraling.

Aan de moerbalken zijn nog diverse planken bevestigd met onderaan een ronde opening. Door deze openingen konden lange stokken worden geplaatst waaraan men allerhande dingen kon laten drogen (afb. 164).

Afb. 164: Detail zolder - dakgebinte.

Naast het toegangsluik bevindt zich nog de afvoerbuis in witte kunststof van de oude schoorsteen uit ruimte 4 (*afb. 165*).

Afb. 165: Detail zolder – afvoerbuis oude schoorsteen ruimte 4.

3 Addenda

3.1 Bijbouw

3.1.1 Exterieur

Afb. 166: Zijgevel pleinzijde met annex bijbouw.

Dwars op het *Spiegelhuis* bevindt zich een aanbouw van twee verdiepingen die zich uitstrekt van het woonhuis tot de schuur.

Het huidige gebouw dateert grotendeels van de restauratie van 1962. Tijdens deze restauratie werd een deel van de muren afgebroken en/of aangepast. De oude(re) gevelindeling is nog te zien op oude foto's en postkaarten (*afb. 167-171*).

Zo had het gebouw voorheen een schuin dak en bevonden de ramen zich op verschillende hoogte (*afb. 167-171*).

Afb. 167: Oude postkaart van het Spiegelhuis – zicht op de voorgevel en de bijbouw.

Aan de hand van de oude foto's kan worden afgeleid dat deze bijbouw kan worden opgedeeld in twee delen. Het deel het dichtste bij het Spiegelhuis was mee ingenomen als woongedeelte met een lager liggende kelderruimte en een opkamer.

Afb. 168: Oude foto (1950) met bijbouw op de achtergrond.

Afb. 169: Oude foto (1950) met bijbouw op de achtergrond.

Afb. 170: Communiefoto van 1959. Rechts op de foto is nog een stuk van de deur te zien.

Het tweede gedeelte was vermoedelijke in gebruik als opslagruimte, hooizolder en stallen.

Afb. 171: Koer met zicht op de bijbouw en schuur ca. 1938. ©Wilmet L., Léau ville des souvenirs: illustrations, afb. 235.

De gevel was volledig gewit met onderaan een gepekte plint.

Zoals reeds vermeld dateert het merendeel van de bijbouw van de restauratiecampagne van 1962. Toen werd de muur tegen de koer gedeeltelijk afgebroken voor de plaatsing van een groot raam aan ruimte 1. Het raam en de deur aan Ruimte 2 wisselden van plaats (afb. 172). Hiervoor diende het oude vloerniveau van de opkamer te worden verhoogd.

Afb. 172: Koer met zicht op de bijbouw – huidige toestand en toestand in 1950.

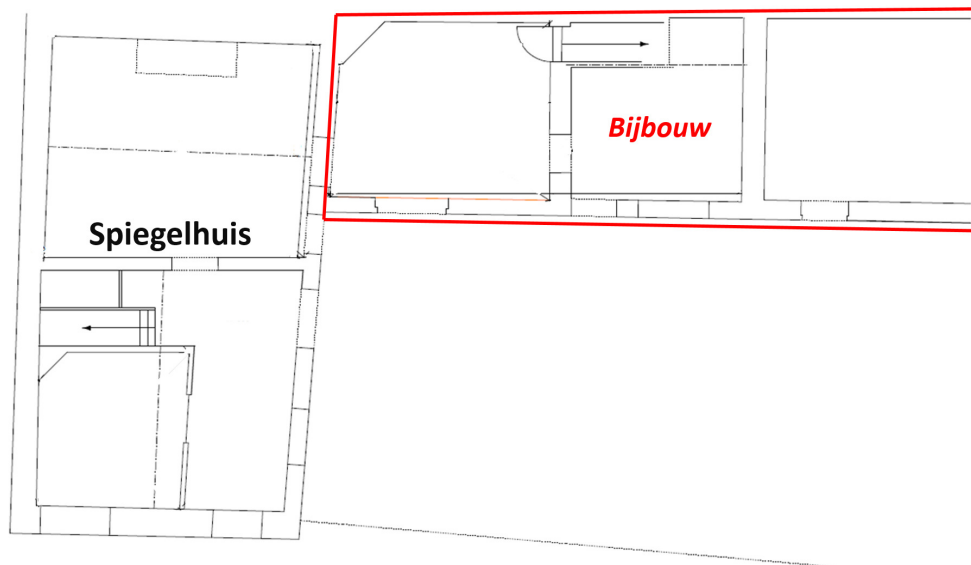
Om te komen tot twee volwaardige verdiepingen werd de gevel hier ook hoger opgetrokken, tot gelijke hoogte met de gevel tegen de burens. Het schuine pannendak werd bijgevolg vervangen door een plat dak (afb. 173).

Afb. 173: Koer met zicht op de bijbouw – huidige toestand en toestand ca 1951 ©KIK-IRPA.

3.1.2 Interieur

De bijbouw bestaat uit een rij van opeenvolgende ruimten in twee verdiepingen.

Plan van de gelijkvloers van het Spiegelhuis en de bijbouw.

De eerste twee bijna vierkante ruimten zijn toegankelijk vanaf Ruimte 2 in het Spiegelhuis (*afb. 174*) en vanaf de koer (*afb. 175*). De derde rechthoekige ruimte heeft een aparte toegangsdeur vanaf de koer.⁶¹ De volledige verdieping is toegankelijk via de trap die vertrekt vanuit ruimte 1 (*afb. 174*).

---

⁶¹ Deze derde ruimte, die de aansluiting vormt tussen de uitbouw aan het Spiegelhuis en de schuur, is, afgaand op de oude plannen (*cf. Historisch onderzoek: situering en historiek van het Spiegelhuis p. 15-19*), ten vroegste te dateren in de 20ste eeuw.

Afb. 174: Doorgang van het Spiegelhuis (ruimte 2) naar de Bijbouw (ruimte 1).

Afb. 175: Koer met zicht op de bijbouw – ruimten 1 en 2.

Voor de bespreking van het interieur van de bijbouw wordt er enkel gekeken naar de ruimten die zich dichtste tegen het Spiegelhuis bevinden – Bijbouw Ruimte 1 en 2.

Plan van de gelijkvloers van het Spiegelhuis en de bijbouw.

In ruimte 1 bevindt zich in de hoek tegen het Spiegelhuis een in boogvorm gemetste schouw met oranje keramische tegels op de plaats van de haard (*afb. 176*). Deze dateert eveneens van 1962.

Afb. 176: Bijbouw Ruimte 1 – schouw.

Bij het verwijderen van de bezetting op de muren werd nog een deel van de oude bezetting en verflagen teruggevonden (*afb. 176-177*). In tegenstelling tot de muren in het Spiegelhuis werden deze van de bijbouw niet afgekapt alvorens een nieuwe bezetting te plaatsen. Door de openingen in de schouwboezem is de achterliggende muur zichtbaar. Hierop zit dezelfde oude bezetting en verflagen als op de overige muren (*afb. 176*).

De muur tegen het Spiegelhuis bevat nog resten van een leembezetting waarin dierlijke vezels zijn verwerkt.

De meeste bouwsporen zijn terug te vinden in de muur tegen de burens. Hierin zijn verschillende brede verticale lijnen alsook een toegemetste nis te zien. (*afb. 177*).

Afb. 177: Bijbouw Ruimte 1 – muur tegen de burens.

Halfweg de muur loopt een horizontale lijn. Dit is het vroegere vloerniveau van de opkamer (afb. 178).

Afb. 178: Bijbouw Ruimte 1 – muur tegen de burens en communiefoto van 1959 met aanduiding van het oude vloerniveau van de opkamer.

De huidige vloer met roodbruine tegels dateert eveneens van 1962. Origineel lag het vloerniveau lager. Bewijs hiervoor is de aanwezigheid van een waterput die zich iets voor de trap naar de verdieping bevindt. De aanzet van de put ligt een stuk lager dan het huidige vloerniveau. Ze werd gedeeltelijk opgemetseld tot iets onder de huidige tegels.⁶²

Het lagere vloerniveau, de aanwezigheid van een waterput en de nis in de muur maakt de invulling van deze ruimte als kelder/voorraadkamer erg aannemelijk.

Op de verdieping is de aftekening van het oude schuine dak duidelijk zichtbaar op de muur van het Spiegelhuis (afb. 179).

Afb. 179: Bijbouw Ruimte 1 verdieping – muur van het Spiegelhuis

⁶² De eigenlijke waterput is rond. Het opgemetselde vierkant gedeelte is versmald naar boven toe.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

In de muur zit, ongeveer centraal over de aftekening van het vroegere dak een recht anker
(afb. 180).

Afb. 180: Bijbouw Ruimte 1 verdieping – detail anker in de muur van het Spiegelhuis

De bijbouw is aldus rechtstreeks aan het Spiegelhuis gebouwd.

3.2 Schuur/stal

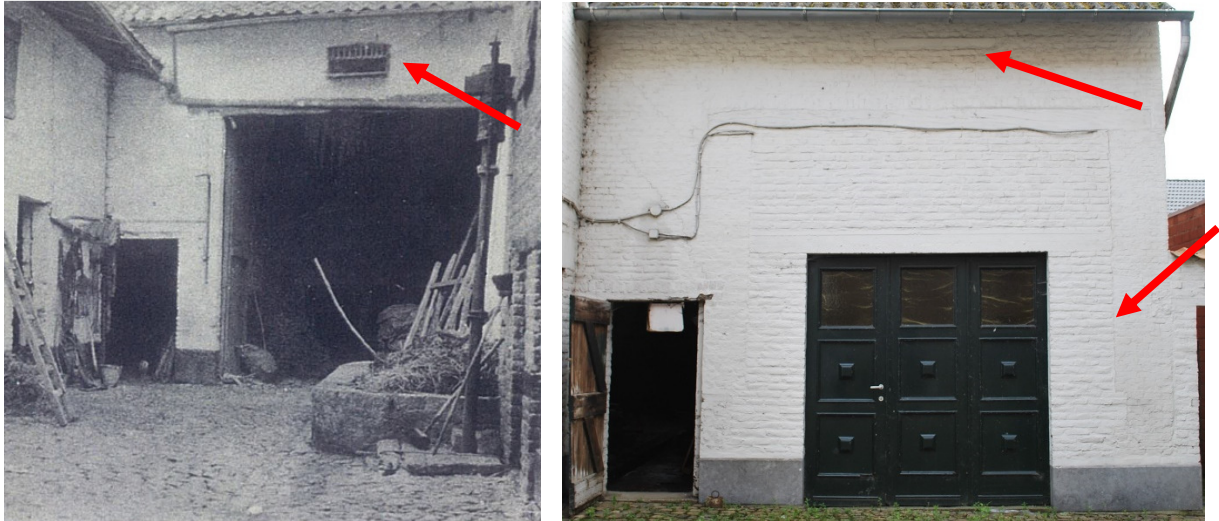
Afb. 181: Schuur/poortgebouw.

De schuur of stal bevindt zich aan het andere einde op het perceel. Het is niet opgenomen als beschermd monument maar maakt wel deel uit van het beschermde dorpsgezicht en geniet zo, wat het exterieur betreft, een erfgoedwaarde.

Het bakstenen gebouw heeft aan de koerszijde een gewitte gevel op een natuurstenen plint. Centraal in de gevel zit een grote poort en aan de rechterzijde bevindt zich een deur.

Oorspronkelijke was deze poort veel groter en zat er bovenaan een duiventil (afb. 182-183).

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

Afb. 182: Koer met zicht op de schuur/stal ca. 1938. ©Wilmet L., Léau ville des souvenirs: illustrations, afb. 235.

Afb. 183: Detail schuur/stal met aanduiding van de bouwsporen.

Ook aan de binnenzijde is duidelijk te zien dat de poort werd verkleind. De muur bestaat hier tot de hoogte van de huidige poort uit baksteen. De ruimte erboven is ingevuld met betonblokken (afb. 184).

Afb. 184: Detail schuur/stal – verkleinen van de poort.

Op de oude foto's in het boek van Wilmet is ook te zien dat er zich aan de andere zijde van de koer, tegenover de lange bijbouw, nog een aantal gebouwtjes stonden die tegen de schuur/stal waren aangebouwd (afb. 182, 185).

Afb. 185: Koer met zicht op de stallingen ca. 1938. ©Wilmet L., Léau ville des souvenirs: illustrations, afb. 176.

De huidige doorgang naast de schuur/stal was vroeger een binnendeur naar een stal of hok. Aan de zijgevel bevinden zich nog de resten van een bepleistering (afb. 186-187).

Afb. 186: Detail schuur/stal – doorgang aan de rechterzijde.

Afb. 187: Detail schuur/stal – zijgevel aan de doorgang rechts.

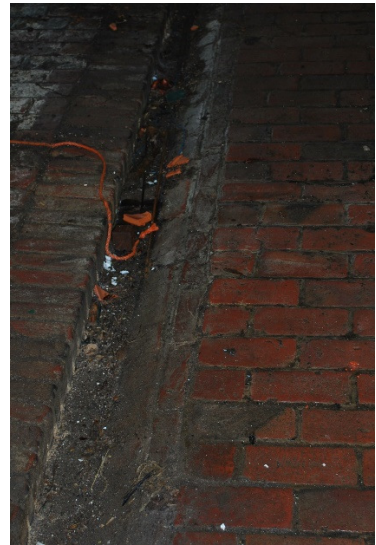
In de schuur is in de muur nog een nis uitgespaard , waarschijnlijk voor een beeltenis van Sint-Antonius, ter bescherming van het vee tegen ziekten. Ook de troggen voor het veevoeder zijn bewaard. Tussen de troggen zijn de metalen ringen voor het vasthouden van het vee bevestigd. Verder zijn nog de afvoergeul en de rode tegels bewaard. Op de muren zijn er hier en daar restanten van blauwe kalkverf zichtbaar (*afb. 188-190*).

Afb. 188: Detail schuur/stal – nis.

Afb. 189: Detail schuur/stal – troggen.

Afb. 190: Detail schuur/stal – afvoergeul.

Het poortgebouw werd mogelijks zo ver op het perceel geplaatst daar er achter het gebouw de stadsbeek loopt wat het makkelijk maakte voor het o.a. reinigen van de stallen. Het perceel helt ook lichtelijk naar de beek toe. De beek werd nadien overwelfd door de aanbouw van de stallingen. Deze aanbouw volgt trouwens de kromming van de stadsbeek.

Het gebouw is getopt door een zadeldak. De oude leien bedaking werd vervangen door eterniet (afb. 191).

Afb. 191: Detail schuur/stal – dak.

De zijmuren bestaan uit metselwerk met houten balken tussen (afb. 192-193).

Afb. 192-193: Detail schuur/stal – zijmuren.

4 Besluit

Dat het Spiegelhuis geldt als een uniek en redelijk ongeschonden voorbeeld van een 16de-eeuwse renaissance woning staat reeds in verschillende publicaties vermeld. Over de bouwgeschiedenis van het pand is echter weinig materiaal te vinden wat de interpretatie van de diverse bouwsporen er niet makkelijker op maakt. Door de lange geschiedenis van het gebouw – van 1571 tot nu – zijn deze sporen dan ook talrijk aanwezig. Uit het bronnenonderzoek zijn wel enkele interpretaties naar boven gekomen die tijdens het bouwhistorisch onderzoek werden aangehaald en getoetst met de huidige toestand. Zo is er de interpretatie van architect Van Mechelen die een poortdoorgang situeert ter hoogte van ruimte 2. Het sporenonderzoek toont echter aan dat deze locatie onwaarschijnlijk is gezien de monumentale schouw die zich in deze ruimte bevindt mee is opgenomen in het metselverband en dus origineel is. Indien er toch een poortdoorgang zou zijn geweest dient deze eerder in ruimte 1 te worden geplaatst. De aanwezigheid van kaleilagen op de muur tussen ruimte 1 en 2 langs de zijde van ruimte 1 doet een buitenmuur vermoeden. In de gevel langs de Bogaerdenstraat zijn hier echter weinig aanwijzingen voor gevonden. Ook de aanwezigheid van een moerbalk met geprofileerd sleutelstuk in deze ruimte, nu op het tussenverdiep, lijkt een poortdoorgang hier onwaarschijnlijk te maken.

Van de drie buitengevels lijkt de voorgevel, op de rechter onderzijde na, de meest originele te zijn. De gevel langs de Bogaerdenstraat vertoont vele bouwsporen alsook diverse herstellingswerken. Voor de gevel aan de koerzijde kan voorzichtig worden verondersteld dat deze recenter is dan de overige twee. Op een enkele natuursteen ter hoogte van de dakrand van de bijbouw na bevat deze gevel geen speklagen. De aanwezigheid van een stenen venster op de verdieping doet echter wel vermoeden dat dit althans origineel is. Door het ontbreken van bronnen en de aanwezigheid van kaleilagen op de gevels kan er weinig worden afgeleid uit oude foto's wat de toen reeds aanwezige bouwsporen betreft.

Van het originele interieur is doorheen de tijd weinig of niets bewaard gebleven. Enkel de monumentale schouw die zich tegen de achtergevel bevindt, de stenen muur tussen ruimte 1 en 2 alsook de vakwerkmuur tussen ruimte 4b, de huidige traphal en ruimte 5 zijn vermoedelijk nog origineel en dienen behouden te blijven.

Door de plaatsing van de traphal in de rechterhoek van ruimte 1 en het verlagen van het plafond in deze ruimte ontstond een tussenverdieping met lage L-vormige ruimte. De locatie van deze traphal is niet origineel. Tijdens het onderzoek kon niet met zekerheid worden bepaald waar de trap zich oorspronkelijk bevond. Door de vervanging van de vloeren, de uitvoerige behandeling van de plafonds en het plaatsen van een nieuwe bezetting op de muren bij de vorige restauraties werden eventuele sporen hiervan vermoedelijk uitgewist.

Bij de plaatsing van een nieuwe vloer in ruimte 2 (ca. 2000) werd de bestaande vloer niet uitgebroken maar als basis voor de nieuwe gebruikt. Hierdoor ontstond er een verschil in het vloerniveau tussen ruimte 1 en 2. Tijdens het onderzoek werden er sonderingen gedaan naar het oude vloerniveau waarbij enkele van de oude tegels zichtbaar werden. Het is raadzaam om hier terug te keren naar het oude vloerniveau.

Alle in de woning aanwezige moerbalken hebben gedecoreerde sleutelstukken en worden gedragen door een natuurstenen console, met uitzondering van moerbalk B2 die langs de koerzijde rust op een houten balk. In ruimte 2 en 4 zijn de moer- en kinderbalken zichtbaar. De ruimte tussen de kinderbalken is opgevuld met witgeschilderde houten platen. De traphal en ruimte 5 zijn voorzien van een egale plafondbezetting. In ruimte 5 werden onder deze bezetting nog originele troggewelfjes aangetroffen. Vermoedelijk waren deze oorspronkelijk ook in de andere ruimten aanwezig.

Gezien de aanwezigheid van gedecoreerde sleutelstukken op de moerbalken, wat erop wijst dat deze bedoeld waren om zichtbaar te zijn, en het terugvinden van troggewelfjes in ruimte 5 strekt het ten zeerste tot de aanbeveling om deze gewelfjes overal te restaureren en reconstrueren.

Wat de onmiddellijk tegen het Spiegelhuis aangebouwde bijbouw en achterliggende schuur betreft zijn er door de vele veranderingen slechts weinig originele elementen bewaard gebleven.

Tijdens de laatste restauratie in 1962 werd de bijbouw grondig aangepast. De muur aan de koerzijde werd opgetrokken en het schuine pannendak werd vervangen door een plat dak. Door deze verhoging konden binnen twee verdiepingen worden gecreëerd. Het

vloerniveau van de vroegere kelderruimte werd opgetrokken tot het niveau van de koer, er werden nieuwe raamopeningen gemaakt en de bestaande raam- en deuropeningen werden aangepast aan de nieuwe toestand. Enkel de muur tegen de burens lijkt nog oorspronkelijk en dient hier te worden bewaard.

5 Bibliografie

5.1 Archivalische bronnen

KAVB (Kadasterarchief Vlaams Brabant), kadastrale leggers.

RAL (Rijksarchief Leuven), diverse bronnen.

TOERISTISCHE DIENST STAD ZOUTLEEUW, diverse bronnen.

5.2 Andere onuitgegeven bronnen

Onroerend Erfgoed Vlaams Brabant - dossier Spiegelhuis Zoutleeuw.

DUSAR, MICHIEL, (FANINBEL bvba), *Dossier Spiegelhuis Zoutleeuw. Natuursteen in het parement*, Wechelderzande 2016.

TULKENS, PETER, *Wie was wie in Zoutleeuw medio 15de eeuw (1458-1471)*, Seminariewerk Middeleeuwen KU Leuven 1994-1995.

VANDYCK, LINDA, *Het Spiegelhuis*, Eindwerk Binnenhuisarchitectuur Provinciaal Hoger Architectuurinstituut, Hasselt, s.d.

5.3 Publicaties

BETS, P.V., *Zout-Leeuw: beschrijving, geschiedenis, instellingen*, s.l., 1988.

DE CANTILON, F., *Vermakelykheden van Brabant en deszelfs onderhoorige Landen*, Amsteldam, 1770.

HASLINGHUIS, E.J. - JANSE, H., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden 1997.

KEMPENEERS, PAUL, *Zoutleeuw een Topolymisch-geschiedkundige studie*, Leuven 2003.

LEMAIRE, RAYMOND M., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen: architectuur 1. Provincie Brabant, arrondissement Leuven*, Gent, 1971.

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

LISSON, JELLE, *Een papieren stad. Het ontstaan en de ontwikkeling van Zoutleeuw aan de hand van een morfologische analyse van Jacob Deventers stadsplattegrond 10de-16de eeuw*, KU Leuven, 2012.

PIOT, C., *Notice historique sur la villa de Léau (Brabant)*, Gent 1844

S.N., *Zo was... Zoutleeuw*, s.l., s.d.

S.N., *Oost-Brabant III: heemkundig handboek voor Aarschot, Diest, Haacht, Zoutleeuw en omliggende gemeenten bezorgd door de Hagelandse werkgemeenschap*, Leuven, 1957.

S.N., *Zoutleeuw: kunstschrift van Brabant*, Brussel, 1968.

S.N., *Zoutleeuw: tentoonstellingscatalogus Van stadhuis tot museum*, Zoutleeuw 1988.

VANDEPUTTE, OMER, *Gids voor Vlaanderen: toeristische en culturele gids voor alle steden en dorpen in Vlaanderen*, Tielt, 2007.

VAN NUFFEL, H., *Schets voor een geschiedenis van Zoutleeuw*, in *De Brabantse Folklore*, Brussel, 1968.

VANROELEN, JAN, *Zoutleeuw's erfgoed: van straat tot straat bekeken*, s.l., 2006.

VANROELEN, JAN, *Zoutleeuw in oude prentkaarten*, s.l., 1994.

VERBEECK, MARC, *Zoutleeuws verleden aan het woord: eerste resultaten van het archeologisch en archivalisch onderzoek*, Zoutleeuw, 1993.

VOLLON, FONS, *Studie over Zoutleeuw*, Landen, 1998.

WAUTERS, ALPHONSE, *La Belgique ancienne et moderne: géographie et histoire des communes belges, Arrondissement de Louvain II, Canton de Léau*, Brussel 1963.

WILMET, LOUIS, *Léau, ville des souvenirs: illustrations*, Brussel 1938

5.4 Online publicaties

Inventaris Onroerend Erfgoed

JANSEN, *Historische stadskern van Zoutleeuw*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*.
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140044>

Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het 'Spiegelhuis' te Zoutleeuw

GENICOT, ET.AL., *Burgerhuis Spiegelhuis*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*.
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43139>

GENICOT, ET.AL., *Zoutleeuw*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120608>

S.N. *Valleien van de Grote en Kleine Gete*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301172>

S.N. *Historische stadskern van Zoutleeuw*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11932>

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

<http://balat.kikirpa.be/photo.php?objnr=73649>

<http://www.geopunt.be/>

Koninklijke Bibliotheek van België

CORONELLI, VINCENZO MARIA, *Citta, e cittadella di Lewe* [Document cartographique], Venetia, 1689. <http://uurl.kbr.be/1035937>

KOK, RUURD., KUIJPER, WIM., *Het gebruik van boekweitkaf in Nederland, (bouw)historisch en archeologische gegevens*, in *Westerheem* nr. 3 (juni 2001), p. 109-116.

http://www.academia.edu/6189084/Het_gebruik_van_boekweitkaf_in_Nederland_bouw_historische_en_archeologische_gegevens